MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi
MSFAU Journal of Social Sciences

Cilt 3 Sayı 20/ Güz 2019

Vol 3 Issue 20/ Fall 2019

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ | Sosyal Bilimler Enstitüsü

MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi/ MSFAU Journal of Social Sciences
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Mimar Sinan Fine Arts University

Cilt 3 Sayı 20/ Güz 2019
Vol 3 Issue 20/ Fall 2019

Yılda iki kez yayınlanan ulusal hakemli dergidir./ This is a national refereed journal published twice a year.

MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanında taranmaktadır. / The journal is indexed by TUBITAK-ULAKBİM Social and Human Sciences Database.

Yayın Dili / Languages of Publication: Türkçe, İngilizce / Turkish, English.

ISSN 1309-4815
Kod: MSGSÜ-SBE-019-10-D1

Sahibi / Owner: MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü adına müdür Prof. Dr. Gülgün Köroğlu/ Director Prof. Dr. Gülgün Köroğlu, on behalf of MSFAU The Institute of Social Sciences

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor
Doç. Dr. Sezer Özyaşamış Şakar

Yayın Kurulu / Editorial Board
Prof. Dr. Fatma Nalan Türkmen (Marmara Üniversitesi, Sanat Tarihi)
Prof. Dr. Fatma Ürekli (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Tarih Bölümü)
Prof. Dr. Gül Özyeğin (College of William and Mary, Sociology and Gender, Sexuality, and Women's Studies)
Prof. Dr. Gülgün Köroğlu (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü)
Prof. Dr. Hatice Aynur (İstanbul Şehir Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü)
Prof. Dr. Kaan H. Ökten (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Felsefe Bölümü)
Prof. Dr. Oğuz Tekin (İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü)
Prof. Dr. Şükrü Aslan (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü)
Prof. Dr. Yaşar Ersoy (Emekli Profesör)
Doç. Dr. Egemen Yılgür (Yeditepe Üniversitesi, Antropoloji Bölümü)
Doç. Dr. Elif Damla Yavuz (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Müzikoloji Bölümü)
Doç. Dr. Elif Koparal (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü)
Doç. Dr. Emre Şan (29 Mayıs Üniversitesi, Felsefe Bölümü)
Doç. Dr. Esma İgüs (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu)
Doç. Dr. Hande Sağlam (University of Music and Performing Arts Vienna, Folk Music Research and Ethnomusicology)
Doç. Dr. İlke Boran (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Müzikoloji Bölümü)
Doç. Dr. Özge Ejder Johnson (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Felsefe Bölümü)
Doç. Dr. Sezer Özyaşamış Şakar (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü)
Doç. Dr. Zeynep Gülçin Özkişi (Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ali Nihat Kundak (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü)
Dr. Öğr. Üyesi Güçlü Ateşoğlu (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Felsefe Bölümü)
Dr. Öğr. Üyesi Jale Özlem Oktay (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü)
Dr. Öğr. Üyesi Özge Şahin (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü)
Dr. Anja Slawisch (Edinburgh Üniversitesi, Classics and Archeology)
Dr. Timur Muhittin (Fransa Doğu Dilleri Enstitüsü)
Isabella Caneva (Lecce Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü)
Arş. Gör. Nihan Tahtaişleyen (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Müzikoloji Bölümü)

Editör / Editor: Prof. Dr. Şükrü Aslan
Sayı Editörleri / Editors of This Issue: Doç. Dr. Ferit Baz
Yardımcı Editör / Assistant Editor: Doç. Dr. Esma İgüs
İngilizce Dil Editörü / English Language Editor: Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Bilge
Sekreterya / Secretariat: Berfin Atlı, Deniz Diler, Mine Kesgin
Grafik Uygulama / Design: Nadir Geçeroğlu

Kasım 2019'da yayınlanmıştır. / Published in November 2019.

Makalelerin sorumluluğu yazarlara aittir.
Statements in articles are the responsibility of the authors only.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Cumhuriyet Mah. Silahşör Cad. No: 71 Bomonti, Şişli/İstanbul Tel: 0212 246 00 11/ 5303
e-posta / e-mail: sosdermsgsu@gmail.com, sosder@msgsu.edu.tr
web sitesi / website: http://sosbildergi.msgsu.edu.tr/

İçindekiler / Contents

Editoryel Sunuş
Editorial Introduction | **203**
Ferit Baz

Özgün Makale / Original Article
Kentleşmenin Kökeni: Mezopotamya'da İlk Kentler
The Origins of Urbanization: First Cities in Mesopotamia | **211**
Nihan Naiboğlu

Özgün Makale / Original Article
Hellen Polisinin Ortaya Çıkışı: Güncel Çalışmalar Üzerine Değerlendirmeler
The Emergence of the Greek Polis: Implications on Current Studies | **225**
Kenan Eren

Özgün Makale / Original Article
Augustus'un Anadolu'daki Yapı Politikası
The Building Policy of Augustus in Anatolia | **237**
Mehmet Oktan

Özgün Makale / Original Article
Kapadokya'daki Hierapolis Kentinden Sıradışı Bir Onurlandırma: Beş Arkhiereus Annesi Bir Kadın (=ΜΗΤΗΡ ΑΡΧΙΕΡΕΩΝ ΠΕΝΤΕ)
An Extraordinary Honor from the City of Hierapolis in Cappadocia: A Woman as a Mother of Five Archiereis (=ΜΗΤΗΡ ΑΡΧΙΕΡΕΩΝ ΠΕΝΤΕ) | **256**
Ferit Baz

Özgün Makale / Original Article
Imparator Zeno Dönemi'nde Cilicia ve Isauria'da Kilise İnşa Faaliyetleri
Church Building Activities in Cilicia and Isauria during the Emperor Zeno Period | **264**
Murat Özyıldırım, Yavuz Yeğin

Özgün Makale / Original Article
Doğu Avrupa Türk Şehirciliğine Hazar Dönemi'nden Bir Örnek: Mayatsk
An Example for the East European Turkish Urbanism from Khazar Period: Mayatsk | **280**
Özlem Oktay Çerezci

Özgün Makale / Original Article
Büyük Selçuklular Devrinde Şehirlerin İdaresi
Administration of Cities in the Period of the Great Seljuks | **292**
Nevzat Keleş

Özgün Makale / Original Article
Oryantalizmi Doğuran İki Başkent: İstanbul – Paris
Two Bedrocks of Orientalism: Istanbul and Paris | **312**
Zeki Coşkun

Özgün Makale / Original Article
On Sekizinci Yüzyıl Osmanlı Vekayinamelerinde İstanbul Yangınları
Eighteenth Century Istanbul Fires in the Ottoman Chronicles | **332**
Filiz Bayram

Özgün Makale / Original Article
Edinburgh: Aydınlanmış Bir Şehir Kurmak
Edinburgh: Founding an Enlightened City | 354
Özlem Çaykent ve Ertuğrul Ökten

Özgün Makale / Original Article
Belgelerde Union Française ve İstanbul Kent Yaşamındaki Yeri
Union Française in the Documents and its Place in İstanbul's Civic Life | 379
Zeynep Yaman

Özgün Makale / Original Article
1950-1960 Yılları Arasında İstanbul'da Kentleşme ve İmar Faaliyetlerine Genel Bakış
Overview of Urbanization and Reconstruction Activities in Istanbul Between 1950-1960 | 393
Işıl Tuna

Özgün Makale

Augustus'un Anadolu'daki Yapı Politikası[1]

The Building Policy of Augustus in Anatolia

Mehmet OKTAN[2]

Öz

Roma idaresinin eyaletlerde yapı inşasına yönelik eylemleri ve kendi bütçesinin veya eyaletlerden elde ettiği gelirlerin bir kısmını kentlerin gelişimi için ayırması, Roma'nın Anadolu'daki eyalet kentlerine bakış açısının anlaşılmasını sağlayan önemli etmenlerdir. İhtiyaç durumunda dahi kentlere yardımda bulunma ve kentlerde yapı inşa etme hususunda oldukça isteksiz davranan Roma'nın kentlere yönelik bu tutumunu Cumhuriyet Dönemi'nde ayrı, *Principatus* Dönemi'nde ayrı bir şekilde değerlendirmek gerekmektedir. Zira Cumhuriyet Dönemi'nde Roma idaresi çok nadir bir şekilde ve çoğunlukla mağduriyet nedeniyle kentlere katkıda veya yardımda bulunmuştur. Her ne kadar yapı inşasına yönelik katkılarının sayısı ve mali yardımların miktarı yine de oldukça az olsa da MÖ 27 yılında başlayan *Principatus* Dönemi'nde bu hususta çok daha farklı bir anlayış benimsenmiştir. Bu dönemde Roma'nın bakışını farklı bir noktaya getiren ve bu konuda sonraki dönemlerde izlenecek olan politikayı şekillendiren kişi Augustus olmuştur. Bu çalışmada Augustus'un Anadolu'da yapı inşasına yönelik nasıl bir değişim başlattığı, ne tür yapılar inşa ettirdiği, yardımlarının hangi kentlerde ve ne türde olduğuna yönelik değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Augustus, Anadolu, Yapı Politikası.

Abstract

The actions taken by the Roman administration for building structures in the provinces and the allocation of a portion of its budget or revenues from the provinces for the development of the cities are important elements in understanding Rome's view of the cities of Anatolia. Even in case of need, Rome was quite reluctant to help the cities and to build structures in the cities, but it is necessary to evaluate this attitude of Rome towards the cities separately for the Republican and *Principatus* Periods. This is because during the Republican period, the Roman administration aided cities very rarely, and these were usually to restore after war devastation. Although the number of contributions to the construction of building and the amount of financial assistance was still very little, a different approach was adopted in this respect during the period of the Principatus beginning in 27 BC. It was Augustus who made Rome's point of view different from that of the Republic and he determined the policy to be followed in this matter subsequently. In this

1 Makale başvuru tarihi; 11.06.2019, makale kabul tarihi: 17.07.2019.

2 Dr. Mehmet Oktan, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Antalya. mehmetoktan@akdeniz.edu.tr ORCID No: 0000-0003-2968-8497. Bu çalışma, Akdeniz Üniversitesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü bünyesinde ve Prof. Dr. Mustafa ADAK danışmanlığında *"Roma'nın Anadolu'daki Yapı Politikası"* başlığını taşıyan ve 2011 yılında tamamlanan doktora tez çalışmasının *"Augustus"* alt başlıklı bölümünden oluşturulmuştur. Ayrıca çalışma 27-29 Nisan 2017 tarihleri arasında Roma'da düzenlenen 3rd International Conference on Social Sciences and Education Research isimli sempozyumda *"The Building Policy in Anatolia of Augustus"* başlığı altında bildiri olarak sunulmuştur. Söz konusu bu çalışma hem doktora tezinin ilgili bölümünün hem de sözel bildirinin gözden geçirilmiş, düzenlenmiş ve eklemeler yapılmış halidir.

study, information is provided concerning how Augustus initiated a change to building construction in the provincial cities of Anatolia, what kind of structures he had built, and in which cities he focussed building activity on, and when, and what kinds of assistance he provided.

Keywords: Augustus, Anatolia, Building Policy.

Octavianus ile M. Antonius arasında MÖ 31 yılında gerçekleşen savaş büyük değişimleri beraberinde getirmiştir. Antonius ile birlikte hareket eden Kleopatra tarafından yönetilen Ptolemaios Krallığı'nın son bulması bunlardan biridir. Aleksandros'un ardıllarının kurduğu son krallığın ortadan kalkması üzerine, Aleksandros ile başlayan Hellenistik Dönem kapanmış ve Roma Dönemi başlamıştır. Bir diğer önemli gelişme Augustus olarak anılmaya başlayacak olan Octavianus'un artık tamamen rakipsiz kalmasıdır. Nitekim onun öncülük etmesiyle, varlığını bir süredir belirsiz bir şekilde sürdüren Cumhuriyet Dönemi, MÖ 27 yılında sona ermiştir. Bu yeni dönem her açıdan Anadolu'daki kentlerin yararına olmuş ve kentler büyük bir gelişim göstermişlerdir. Bunda en büyük payı hiç kuşkusuz Octavianus'un izlediği politika tutmaktadır. Zira Actium'da kazandığı büyük zafer sonrasında Roma'ya geri dönüş yolunda Samos'ta ve Ephesos'ta olduğu sırada, Anadolu'ya yönelik kapsamlı düzenlemeler yapan Octavianus; kendisinin karşısında yer alan yönetimler ile kentlere yeni vergiler yüklemiş ve bazı yöneticileri değiştirmiştir. Buna karşın Anadolu'daki Roma topraklarını M. Antonius, kendi amaçları doğrultusunda yerel hanedanlara dağıtmasına rağmen, önceden Roma'ya ait olan yerleri geri alma yoluna gitmemiş ve kendisinin yandaşı olan bazı yönetimlerin topraklarını genişletmek haricinde Antonius tarafından yapılan veya eskiden var olan düzenlemelere genel olarak sadık kalmıştır.[3] (Cass. Dio 51. 2; 51. 18; 53. 25; 54. 7; 54. 9; Oros. *hist*. 6. 19, 21; Strab. 12. 8.9) Sonraki süreçte de Batıdaki eyaletlerde ve topraklarda hâkimiyeti daha etkili bir şekilde sağlamlaştırmak veya genişletmek için mücadeleye uzun süre devam ederken,[4] (Vell. 2. s. 96-98; 2. 105; 2. 106; 2. 108; 2. 115; 2. 117; 2. 120; 2. 121; 2. 123; Suet. *Aug*. 20; 21; Cass. Dio 53. 7; 53. 25; 53. 29; 55. 2; 55. 6; 55. 28; 55. 29; 55. 30) Anadolu'yu yakından tanımaması nedeniyle burada askeri bir girişimde bulunmamıştır (Suet. *Aug*. 48).[5] Zaten önceki savaşlardan dolayı güçleri oldukça azalan, sınırlı bir toprak büyüklüğüne ve parçalı bir yapıya sahip olan bağımlı küçük krallıklar ve hanedanlar mevcut yöneticilerinin ölümüyle ilerleyen süreçte kendiliklerinden Roma'ya bağlanmışlardır. Hiçbir askeri müdahaleye gerek duyulmadan, Galatia Krallığının MÖ 25 yılında eyalet haline getirilmesi bunun önemli bir örneğidir. Keza Paphlagonia bölgesindeki küçük yönetimler de aynı şekilde Roma himayesine girmiş ve en yakın eyalete katılmıştır.[6] Bu gibi yönetimlerin, güçlerinin karşı koymaya yetmemesi veya Roma idaresi altında gelişen diğer kentlerin refah durumunu görmeleri sonucunda zaman içerisinde Roma idaresi altına girme konusunda herhangi bir tepki göstermemeleri[7] daha önceden Roma'ya katılan diğer kentlerin gelişimine karşı olumsuz bir süreç yaşanmasının önüne geçmiştir. Nihayetinde Augustus ile özdeşleşen ve *pax Augusta* veya *pax Romana*[8] (Verg. *Ecl*. 4; Liv. 1. 19; Suet.

3 Buna karşın Antonius'un Phoinike, Koile Suriye, Kıbrıs, Kilikia Pedias'ın büyük bir kısmını, Iudeia'nın bir bölümü gibi Kleopatra'ya verdiği bölgeler (Plut. *Ant*. 36. 2; 54. 4-6) MÖ 31 yılında yeniden Roma'ya katılmıştır. Augustus'un düzenlemeleri ve yerel yönetimlere bıraktığı topraklar için bkz. (Magie, 1950, s. 443 vd.; Levick, 1996, s. 647 vd.).

4 Velleius (2. 90) ayrıca savaşın eksik olmadığı bu eyaletlerin ve bölgelerin Augustus zamanında huzura kavuştuğunu ifade etmektedir.

5 Bu dönemde Amyntas'ın öldürülmesine de neden olan Homonadeis kavmi haricinde hiçbir güçle sorun yaşanmamıştır. (Tac. *ann*. 3. 48; Eutr. 7. 10; Cass. Dio 55. 28.)

6 Paphlagonia MÖ 6-5, Pontos Galatikos'un bir kısmı ise MÖ 3-2 yıllarında benzer şekilde Roma topraklarına katılmıştır (Levick 1996, s. 650 vd.; Jones, 1998, s. 69 vd.).

7 Maecenas da valilerin yönetimi altında yaşayan insanların özgür ve bağımsız olduklarını iddia ederken, halen hanedanların hâkimiyetinde olanların köle tarzında yaşadığını ve her zaman liderlerine suikast yapma girişiminde bulunduklarını belirtmektedir (Cass. Dio. 52. s.9).

8 *Pax Augusta*'nın yayılması ve sağladığı yararlar için bkz. (Vell. 2. 89; 2. 126).

Aug. 22; App. *civ.* 5. 130; Cass. Dio 51. 20. 4.) olarak adlandırılan barış ortamının, huzurun ve istikrarın sağlanması sayesinde, yerleşimler için en büyük gider kalemini oluşturan surlar inşa etme veya bunları yenileyip onarma süreci artık geride kalmış ve yerleşimler birden bire çok sayıda ve büyük yapılar inşa etmeye başlamışlardır.

Actium'da elde ettiği büyük zafer sonucunda birçok kent Octavianus'a şükranlarını ve bağlılıklarını sunarken bunu fırsata çevirenler ve bundan ilk istifade edenler Asia ile Bithynia kentleri olmuştur. Zira bu eyaletlerde bulunan Nikaia ve muhtemelen Caesar tarafından özgürlüğe kavuşturulmasına istinaden Ephesos MÖ 29 yılında Tanrıça Roma ile Caesar için tapınak inşa etme izni almış veya Roma ve Augustus açısından büyük önem taşıyan bu kültler yeniden düzenlenmiştir (Kirbihler ve Zabrana, 2014, s. 114 vd.).[9] Özellikle Roma vatandaşlarının ihtiyaçları doğrultusunda hayata geçirilmesine karşın, bu girişimlerin altında kalmak istemeyen iki rakip kentin, yani Nikomedeia ile Pergamon'un başvurusu sonrasında Augustus bu kez onlara Tanrıça Roma ve kendisine tapınma hakkı tanımıştır. Böylelikle, krallık hegemonyasını fazlasıyla tatmış bu iki kent imparator kültünün ilk uygulayıcısı olmuştur. Yerleşimlerin yeni havayı hemen soluduklarını ve kendilerini yeni düzene uyarladıklarını gösteren bu girişimlerden elde edilen ve edilecek olan yararı fark eden diğer büyük kentler de çok geçmeden bu düşünceye ortak olmuşlardır. Nihayetinde Roma'ya bağlılık açısından yeni bir geleneği başlatan bu oluşumlar zaman içerisinde tüm imparatorluğa yayılmış ve eyaletlerdeki kentler arasındaki rekabetin değerlendirilmesinde en önemli unsuru teşkil etmiştir.

Bu yeni dönemde barış ortamından ve istikrardan en fazla, kentleşme olgusu oldukça eskiye dayanmasına ve ekonomik gelişim açısından elverişli şartlara sahip olmasına rağmen, Cumhuriyet Dönemi'nde beklenen gelişimi sergileyemeyen Asia (Levick, 1996, s. 646)[10] ve Bithynia eyaletlerinde yer alan yerleşimler istifade etmiştir. Bunun temel nedeni Mithradates'in MÖ 63 yılında ölümü ardından kralın kendi bölgesinin, artık Roma'ya karşı koyabilecek hiçbir gücün kalmaması sonucunda MÖ 25 yılında Galatia'nın ve yine askeri bir mücadeleye gerek duyulmadan MS 17 yılında Kappadokia'nın eyalet haline getirilmesidir. Zira Roma'nın yeni düşmanları artık Armenia ve Parthia krallıkları olduğu için, Roma doğal olarak cephe hattını da bir ileri noktaya taşımıştır. Bu durum kral Mithradates'in büyük zararlar verdiği Asia ile Bithynia'nın çok uzun bir süre savaş ortamından tamamen uzak kalmasını sağlamıştır. Bu nedenle Mithradates, savaşlar sırasında mağdur ettiği bu iki bölgedeki yerleşimlerin zaman içerisinde gösterdikleri büyük atılıma dolaylı yönden önemli bir katkı sağlamıştır. Buna karşın savaş ortamının son bulması her ne kadar yerleşimlerin gelişimi açısından en önemli faktörlerden biri olsa da, bunun eyaletler açısından bir anlam kazanmasını sağlayan kişi Augustus olmuştur (Dio Khrys. *orat.* 31. 66).[11] Zira Augustus eyaletler açısından bir süredir devam eden belirsizliğe son verip istikrar getirmiş, yağmalanan ve ihmal edilen yerleşimlerin sorunlarına cevap vermiştir.[12] Eyaletleri zenginlik kaynağı olarak görmemiş ve eyaletlerdeki idareciler üzerinde etkili bir denetim kurarak[13]

9 Ephesos'ta Tanrıça Roma ve Caesar için oluşturulan kültün MÖ 40-38 yılları arasında kurulduğu düşünülmektedir.

10 Buradaki kentlerin üçte ikisi, imkânları sayesinde Augustus ve Tiberius zamanında sikke basmıştır.

11 Zira yerleşimlerin çoğunluğunda büyük bir yıkıma yol açan savaş Mithradates'in MÖ 63 yılında ölümüyle son bulmasına karşın, yerleşimler bu kez Roma'daki belirsiz ortam ile değişken siyasi otoriteden etkilenmişler ve Roma eyaletleri umursamamıştır. Ayrıca bkz. (Magie, 1950, s. 418 vd.; Pleket, 1958, s. 51; Sherk, 1969, s. 159 vd.; Bowersock, 1988, s. 468; Levick, 1996, s. 645 vd.).

12 Augustus Aphrodisias (Reynolds, 1982, 38 vd. No; 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 ve 13) ve Mylasa gibi (Sherk, 1969, No 59, s. 60) kentlere yönelik yardımı yerleşimlerin yönetimi kendisine ait olmamasına rağmen, MÖ 40/39 yıllarında Q. Labienus komutasında yapılan saldırının ardından başlatmıştır. Ancak bu yardım veya katkılardan, kendisi ile iletişim kuran ve kendisine bağlılık sergileyen yerleşimler yararlanmıştır. Ayrıca bkz. (Magie, 1950, 441 vd.).

13 *Principatus* Dönemi'nde eyaletlerde yaptıkları usulsüzlük nedeniyle çok sayıda valinin suçlanması veya yargılanması (Brunt, 2001, s. 90 vd.) görevin suistimal edildiğinin bir işareti olsa da bu durum merkezi yönetimin eyalet idarecilerinin davranışlarına büyük bir hassasiyet gösterdiğini de ortaya koymaktadır.

huzuru sağlama ve eyaletleri iyi yönetme adına büyük bir hassasiyet göstermiştir.[14] Anadolu'yu pek fazla tanımamasına rağmen buradaki bazı kentlerde yapıları onartmış, yapı inşa ettirmiş ve kentleri ekonomik açıdan zor duruma sokan henüz ödenememiş vergi borçlarının silinmesi gibi çeşitli eylemler gerçekleştirmiştir (Vell. 2. 126. 4; R. Gest. div. *Aug.* 24; Suet. Aug. 47; Dio Khrys. *orat.* 31. 66). Augustus bu yönüyle, *imperium* yetkisine sahip olan idareciler tarafından mağduriyet doğrultusunda kentlere yardım etme anlayışının hâkim olduğu Cumhuriyet Dönemi'nden[15] daha farklı bir politika izlemiştir. Hatta kentlerin içinde bulunduğu duruma bizzat şahit olmak ve onların sorunlarının giderilmesine katkıda bulunmak amacıyla ziyaretlerde bulunmuştur (Suet. *Aug.* 26; 45; Cass. Dio 54. 7).

İlerleyen dönemlerde birçok *imperator*'un tutumunda da görüleceği üzere Augustus'un Anadolu'da özel bir önem atfettiği eyalet, yönetimi kendisine ait olmayan Asia olmuştur. *Imperator* buradaki bazı kentlerin sorunlarıyla yakından ilgilenmiş ve yerleşimler için çok sayıda girişimde bulunmuştur. Augustus tarafından kentlere yapılan ilk önemli mali yardım ve yapı inşası desteği, MÖ. 27/26 yılında[16] Tralleis kentinde taş üstünde taş bırakmayan (Hieronymus, *chron.* 164; Agathias 2. 17. 1) çok yıkıcı büyük bir deprem ardından gerçekleşmiştir. Kentin içine düştüğü çaresiz duruma büyük bir duyarlılık gösteren Khairemon (Tül ve Aydaş, 2011, s. 7 vd.; Jones, 2011, s.110 vd.; AE, 2014 No 1349; SEG 61, No 880)[17] adındaki varlıklı bir kimse başka bir seçeneklerinin olmamasına bağlı olarak yolun uzunluğuna veya karşılaşabilecekleri tutuma aldırmadan, kentin yeniden imar edilmesini ve sıkıntılarının hafifletilmesini sağlamak üzere yönünü Roma'ya çevirmiştir.[18] Augustus'un bu sıralarda yaptığı düzenlemelere göre kent *senatus* idaresinde bulunduğu için, Roma'ya gelen elçiler altından kalkamadıkları sorunlarını öncelikle *senatus*'a sunmuş ve oradan yardım istemiş olmalıdırlar. Bununla birlikte Augustus'un otoritesi karşısında gücü azalan ve daha önce böyle bir girişimde bulunmayan *senatus*, muhtemelen böylesine büyük bir maliyeti karşılamaktan ve hemen yardımda bulunmayı gerektiren soruna tek başına karar vermekten çekinmiş veya buna gücü yetmemiştir. *Senatus*'un kendisinden beklenen yardımı yapamaması üzerine Khairemon ve kent yetkilileri MÖ 26 yılında, Hispania'da seferde bulunan Augustus'un yanına gitmişlerdir. Khairemon önderliğinde gönderilen kimselerin iyi bir elçilik örneği sergilemeleri ve muhtemelen babası vesilesiyle buradaki kentlerle yakın bir ilişki içerisinde olan Tiberius'un[19] desteği sayesinde, Augustus görünüşe göre bölgede görev yapan merkezi yönetim idarecilerinden herhangi bir bilgi almadığı halde kentin sorunlarına büyük bir duyarlılık göstermiştir (Levick, 2005, s. 81).[20] Nihayetinde çaresizlikten kaynaklanan bu girişim sayesinde, buradaki kentler açısından bir geleneğin temeli atılmıştır. Zira Cumhuriyet Dönemi'nde bir yerleşimdeki mağduriyete şahit olunması durumunda bir faaliyet gerçekleştirilmekteydi. Ancak *imperium* yetkisine sahip ilgili komutan kısıtlı bir zamana sahip olduğu ve

14 Augustus'un benimsediği politikanın muhtemel kaynaklarından biri olan babası da görevi sırasında eyalet halkına karşı iyi bir tutum sergilemiştir. Augustus'un tutumu üzerine bkz. (Vell. 2. 89; 2. 126; Suet. *Aug.* 3; 47; 67; Cass. Dio 52. 9; 52. 23; 52. 41; 53. 14; 53. 15; 56. 25; 56. 40). Valilere yönelik düzenlemeler üzerine ayrıca bkz. (Magie, 1950, 488 dn. 58).

15 Cumhuriyet Dönemi'nde kentlere yönelik yardım ve yapı inşası anlayışı üzerine bkz. (Oktan, 2018, s. 114 vd.).

16 Depremin tarihi üzerine Levick (1996, s. 658) ile Winter (1996, s. 62) MÖ. 27; Horster (1997, s. 24) MÖ. 27/26; Sherk (1984, s. 117) MÖ. 26; Jones (2015, s. 119) MÖ. 26; Magie (1950, s. 469 dn. 7) MÖ. 26/25; Kienast (1999, s. 435) MÖ. 25 yılını vermektedir.

17 Ayrıca bkz. (Blümel, 1998, s. 405 vd.; SEG 49 No 1447; Bull. epig. 2000 No 558; Tül – Aydaş, 2011, s. 6; Jones, 2011, s. 107; Agathias, 2. 17. 8). Tül – Aydaş (2011, s. 7) Khairemon'un şimdiye kadar bilinmeyen babasının ismini Theophi[le]tos olarak verirken, Jones (2011, s. 111) bunun Theophr[as]tos olması gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca bkz. (SEG 61 No 880).

18 Muhtemelen bu depremden yardım istemek üzere Asia Eyaleti'nin diğer kentlerinden de çok sayıda elçi Augustus ile görüşmek amacıyla yola çıkmıştır (Bowersock, 1988, s. 469 vd.).

19 Tiberius Hispania'daki seferin ardından da, MÖ 24 yılı civarında, mağdur durumdaki kentlerin imar edilmesi ve kentlere mali yönden yardım yapılması amacıyla *senatus*'ta girişimlerde bulunmuştur. (Suet. *Tib.* 8.) Tiberius'un *senatus*'ta kentler için girişimde bulunduğu tarih üzerine bkz. (Levick, 1971, s. 478 vd.).

20 Keza eyalet kentlerine yardım etme konusunda çok fazla sorumluluk almayan *senatus* dahi, *imperator* ile birlikte yardım çalışmalarına katılmıştır.

görev alanı çok geniş bir coğrafyayı kapsadığı için çok az sayıda yerleşim bu tutumdan istifade etmekteydi. Buna karşın ilgili komutan görev süresinin ardından Roma'ya geri döndüğünde sıradan bir kişi haline geldiğinden dolayı, yardımda bulunmaya niyetlendiği kent dahi doğal olarak göz ardı edilmekteydi. Sonraki idareciler de söz konusu kente yardım etmekten kaçınmaktaydı. *Principatus* Dönemi'nde ise Tanrı olarak görülen *imperator*'un ziyareti sırasında kent yetkilileri tarafından istekte bulunulması ve kentlerin özenle seçtikleri elçilerden bir talep gelmesi durumunda sorunlara çözüm bulunmuş veya yardım yapılmıştır. Başlanan bir yapı inşası da söz konusu *imperator*'un ölümüyle veya idarecinin görevini bitirmesiyle son bulmamış ve ilgili çalışma sonrakiler tarafından tamamlanmış ve bunun takibi yapılmıştır.[21]

Augustus, kentteki zararın tespit edilmesi amacıyla bölgeye *consul*'lük yapmış, önde gelen kişilerden oluşan 7 kişilik bir heyet göndermiştir. Heyetin görüşleri doğrultusunda, belirlenen hasarın hemen giderilmesi için kente önemli düzeyde mali yardım yapmış[22] ve kentin yenilenmesinde büyük bir rol oynamıştır (Strab. 12. 8. 18; Agathias 2. 17; Suet. *Aug.* 47.).[23] Bu yardım sayesinde 6. yüzyılda bile önemini koruyan yapılara sahip olan (Agathias 2. 17. 4) kent, *imperator*'u kurucu[24] olarak nitelemiş[25] ve Domitianus dönemine kadar Kaisareia olarak anılmıştır. Kentin ağır bir hasar almasına bağlı olarak, gelen yetkililerin sundukları rapor veya görüş doğrultusunda kent için başka girişimler de yapılmıştır. İnsanların evlerinde olduğu esnada muhtemelen geceleyin gerçekleşen deprem sırasında çok sayıda insanın yaşamını kaybetmesi nedeniyle[26], kentin eski canlılığını kazanabilmesi amacıyla buraya göçmen getirilmesi bunlardan biridir. Nitekim kent *colonia* haline getirilmese de muhtemelen Italia kökenli kimselerin kente yerleşmelerinin sağlanmasıyla[27] *colonia* yerleşimlerine özgü sikkeler basmıştır. Tralleis kenti en büyük zararı görmekle birlikte, bölgedeki diğer kentler de benzer bir akıbete maruz kalmıştır (Agathias 2. 17. 9; Suet. *Tib.* 8.).[28] Laodikeia[29], Thyateira ve Khios gibi çok sayıda yerleşimin deprem nedeniyle yardım alması[30] bunun bir göstergesidir. Vergi affı ve borçların silinmesi haricinde, Augustus'un yerleşimlere sağladığı olanaklar, yaptığı yardımların boyutu veya niteliği anlaşılamamaktadır.Lakin tanrı muamelesi gördüğünden dolayı tanrılarla karşılaştırılması beklenen bir tutum olmakla birlikte, Augustus'un bu deprem ardından Khios kenti için yaptıklarına izafeten[31]

21 Patara'da Delik kemer olarak bilinen su yolu mevcut valinin görev süresi içerisinde bitmemesine karşın, yapının inşası yarım bırakılmamış ve yapı tamamlandığında her iki valinin ismine yer verilmiştir (Şahin, 2007, s. 103 vd.). Ikonion kentinde tiyatronun *proscenium* ile *scene* inşasına Claudius'un yönetimi sonlarında başlanmasına rağmen, bunlar Nero zamanında bitirilmiştir (IGR III, No 262; 1404; SEG 34 No 1326; Mitchell 1987, 355 dn. 156). Kadyanda'da vali isminin yer almadığı bir inşa faaliyeti de bu şekilde değerlendirilebilir (TAM II, No 651 = IGR III, No 507; Oktan, 2011, s. 131 vd.). Keza kent yetkililerinin inşasına başladıkları yapıları bitirmeden bırakmaları Traianus'un Bithynia Eyaleti'ne Plinius'u göndermesinin nedenlerinden birini oluşturmaktaydı (Plin. *epist.* 10. 37; 10. 38; 10. 39; 10. 40).

22 Hatip Theodoros Metokhites, 1280 yılında Tralleis kentinde yeniden imar çalışmalarında bulunan Andronikos II Palaiologos ile Augustus'u karşılaştırmış ve kente yardım konusunda Andronikos II'yi daha fazla övgüye layık görmüştür. Konu üzerine bkz. (Winter, 1996, s. 62 vd.).

23 Ayrıca bkz. (Sherk, 1984, s. 117 vd.; Mitchell, 1987, s. 349; Horster, 1997, s. 24 vd; Kienast, 1999, s. 435; Jones, 2011, s. 108 vd.).

24 Augustus'un kurucu olarak nitelendirilmesi üzerine bkz. (Contoléon, 1886, s. 516 No 5; IK 36 No 35). Augustus zamanında bölgede Tralleis'ten başka Hiera Kome, Hierocaesarea ismiyle anılmaya başlamıştır. Bkz. (Kienast, 1999, s. 435; Levick, 1996, s. 652).

25 Elçiliğini çok başarılı bir şekilde gerçekleştiren Khairemon da unutulmamış ve kent sakinleri bir kurucu gibi gördükleri onu, yaptıklarını öven bir yazıt ve heykelle ölümsüzleştirmişlerdir. (Tül – Aydaş, 2011, s. 13; Jones 2011, s. 114. Ayrıca bkz. Agathias 2. 17. 8).

26 Kent Augustus öncesinde eyaletteki *conventus* merkezlerinden biri olmasına karşın, muhtemelen yıkımın büyüklüğü ve çok sayıda insanın yaşamını kaybetmesi nedeniyle kentten conventus kaldırılmıştır. *Conventus* listesi için bkz. (Habicht, 1975, s. 70).

27 Agathias (2. 17. 4) Augustus tarafından bazı Romalıların gönderildiği kent için, *colonia* anlamına gelebilecek olan ε(ἰ)ς τὴν ἀποικίαν ifadesini kullanmıştır. Broughton (1935, s. 22 vd.) Anadolu'da doğal afetlerden veya çeşitli nedenlerden dolayı nüfusu azalan Amisos, Attaleia ve Tralleis gibi yerleşimlerin ekonomik hayatının gelişmesini sağlamak için bu tür yerlere Romalı vatandaşların yerleştirilmesinden dolayı bu kentlerin *colonia* şeklinde olduğunu düşünmektedir. Buna karşın Magie (1950, 469 dn. 7) Tralleis kentinin hiçbir şekilde *colonia* statüsünde olmadığını belirtmektedir.

28 Ayrıca bkz. (Cass. Dio 54. 23).

29 Strabon (12. 8. 16-19) Laodikeia'nın depremlere her zaman hedef olduğunu belirtmektedir. Depremden muhtemelen diğer kentler de önemli zararlar görmüşlerdi. Ayrıca bkz. (Horster, 1997, s. 24 vd.).

30 Cassius Dion (54. 23) yardım edilen kentlerin sayısının saymakla bitmeyeceğini belirtmektedir.

31 Augustus'u onurlandırmak amacıyla alınan ve muhtemelen yardım gören diğer kentler tarafından da kopya edilen kararname üzerine son olarak yapılan değerlendirme hakkında bkz. (Jones, 2015, s. 106 vd.).

tüm insanlığa karşı yaptığı iyiliklerle Olympos tanrılarını bile geçti[32] diye nitelendirilmesi kendisi tarafından kentlere yapılan yardımların ne denli büyük olabileceğine dair bir ipucu vermektedir.

Asia Eyaleti kentlerinde büyük hasarlara yol açan diğer bir deprem MÖ 13/12 yıllarında gerçekleşmiştir (Cass. Dio 54. 30; Suet. *Aug.* 47.). Kentler görünüşe göre söz konusu durum karşısında kendilerine yardım edilmesini veya vergi konusunda kolaylık sağlanmasını istemek üzere tekrar *senatus*'a başvurmuştur. Zaten eyaletin yönetimi *senatus*'a ait olduğu için, kentlerin sorunlarıyla normalde *senatus*'un yakından ilgilenmesi gerekmektedir. Lakin *senatus* kentlerin taleplerini karşılamada yine yetersiz kalmış veya bundan uzak durmuştur. Bunun üzerine Augustus muhtemelen kent yetkililerinin sorunlarını kendisine aktarması ya da *senatus* üyelerinin yönlendirmesi sonucunda soruna müdahale etmiş ve kentlerin *senatus*'a ödemeleri gereken mevcut verginin tutarını kendi gelirlerinden karşılamıştır.[33] Böylelikle deprem nedeniyle önemli yapıları hasar gördüğünden zor durumda kalan kentler yıllık ödemeleri gereken vergi için hemen para temin etme zorunluluğundan kurtulmuşlar ve bu parayı kendi acil ihtiyaçları için kullanma olanağı elde etmişlerdir.

Augustus, Asia Eyaleti kentlerine doğal afet kaynaklı sorunlar dışında da çeşitli katkılar sağlamıştır. Anadolu'nun en önemli yerleşimlerinden biri olan Ephesos bu açıdan öne çıkmıştır. Ephesos'tan merkezi yönetimin doğrudan ilgisini ve katkısını yansıtan şimdilik dokuz yazıt ele geçmiştir. Bu yazıtlardan yedi tanesi Artemis Tapınağı'nın sorunlarının giderilmesi, diğer ikisi ise suyolu inşası ve tamiratı üzerinedir. Görünüşe göre kent ahalisi tarafından *imperator*'a tapınağa ulaşım ve tapınağın kapsadığı alan gibi tapınağın sorunları üzerine çok sayıda şikâyet yapılmış ve değişen anlayışa bağlı olarak merkezi yönetimden beklentiler olmuştur. Söz konusu yazıtlardan biri tapınak yolunun kaplanması, üçü tapınağa ait alanın sınırlarının saptanması, ikisi Artemision'u çevreleyen yolun ve kanalın yeniden ölçümü ve bir diğeri ise tapınağın duvarla çevrilmesi üzerinedir. MÖ 23-21 yıllarına ait olan ve Agora civarındaki caddenin düzeltilmesini içeren ilk yazıtta *proconsul* Sextus Appuleius yer almaktadır (Miltner, 1960, s. 42; AE, 1966, No 425; IK, 12, No 459; IK, 59, No 148; Alföldy, 1991, s. 158; AE, 1991, No 1502; Winter, 1996, s. 323, No 37.)[34]. Saygınlığı ve ünü nedeniyle çok sayıda ziyaretçisi olmasına rağmen muhtemelen çamurlu bir yola sahip olan kutsal bir alana özellikle kış aylarında daha rahat ve temiz gidebilmek amacıyla kent ahalisi, öncelikle merkezi yönetimden tapınağa giden olağan yola kaldırım taşlarının döşenmesini veya yolun düzeltilip kaplanmasını talep etmiştir. Augustus da Tanrıça Roma ve Caesar'a tapınım konusunda yeni bir sürece önayak olan (Cass. Dio 51. 20.)[35] kent ahalisinin kendi tanrıçalarına yönelik isteklerine olumlu bir cevap vermiştir. Buna karşın tapınağa giden bu yolun taşla kaplanmasının masrafları doğrudan merkezi yönetim bütçesi yerine vali gözetiminde muhtemelen merkezi yönetim tarafından kutsal alanın sınırlarının yeniden belirlenmesi sırasında tapınağın kullanımına bağışlanan kutsal arazilerin gelirlerinden sağlanmıştır (IK 11/1 No 19/B str. 4-7).[36]

Augustus'un bir diğer girişimi Artemision'un sınırlarını saptatmasıdır. Bununla ilgili üç yazıt (Knibbe et al, 1979, s. 140; İçten ve Engelmann, 1998, s. 83).[37] ele geçmesine karşın, bunların

32 (Jones, 2015, s. 106 str. 3-4: ἐπ‹ε›ὶ Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ, θεοῦ υἱός, θεὸς [Σεβαστός, ταῖς] | εἰς πάντας ἀ[νθρ]ώπους εὐεργεσίαις ὑπερτεθεικὼς καὶ τοὺς Ὀλυμπίους θεούς …

33 Magie (1950, s. 479) Klazomeinai ve Teos kentlerinin Augustus'u kurucu olarak nitelemesini de bu olayla ilişkilendirmektedir.

34 S. Appuleius için bkz. (Syme, 1986, s. 317).

35 Konu üzerine ayrıca bkz. (Burrell, 2014, s. 17 vd., 163 vd.; Price, 1985, s. 254). Bir yazıttan anlaşıldığına göre (IK 3 No 902; SEG 26 No 1243) MÖ 27 yılında kent tarafından kendisi için de Augusteum / Sebasteion kurulup adanmıştır.

36 Tapınağın gelirleri ve bunların düzenlenmesine gerek duyulması üzerine ayrıca bkz. (Dignas, 2002, s. 175 vd.; Akdoğu-Arca, 2008, s. 101 vd.).

37 Ayrıca bkz. (IK 17/2 No 3501; IK 17/2 No 3502; IK 59 No 149; CIL III, No 14195 = AE 1998 No 1345; CIL III, No 6979, 7118; Winter, 1996, s. 308 vd. No 6-7; Strab. 14. 1. 26). Bu döneme ait olduğu düşünülen diğer bir yazıt da (IK 17/2 No 3513) Artemis'in alanının yeniden ölçüldüğünü göstermektedir. Ölçüm Domitianus ve Traianus zamanlarında tekrar yapılmıştır. Konu üzerine bkz. (IK 17/2 No 3506-3513).

tarihi bilinmemektedir. Ancak Augustus ile Agrippa tarafından MÖ 27 yılında yayımlanan kararname buna dair bir ipucu verebilir. Kyme kentindeki bir sorun nedeniyle bilinen bu kararname herhangi bir sebeple özel şahısların kontrolüne geçen kutsal ve kamusal alanlara ait yerlerin eski konumuna getirilmesini ve bunlara ait eşyaların iade edilmesini içermektedir (Pleket, 1958, s. 49 No 57; IK 5 No 17; SEG 18 No 555; Sherk, 1984, s. 115 vd. No 95). Görünüşe göre belirsizlikten istifade eden fırsatçılardan dolayı bu unsur Asia'daki birçok kent için temel sorunlardan biridir (Pleket, 1958, s. 49, No 57 str. 3-4.).[38] Keza kararnamede Kyme adının anılmaması bunun kentler için alınmış genel bir bildiri olduğuna işaret etmektedir. Kararname resmi veya dini yapıların illegal bir şekilde kullanılan arazilerini de kapsıyor olmalıydı. Nitekim Ephesos'ta muhtemelen tapınağın hem sınırlarının gittikçe artan şekilde ihlal edildiğine dair yapılan şikâyetler nedeniyle hem de geniş bir dokunulmazlık alanına sahip olan Artemision'un arazisinden suçluların çok fazla yararlanmaması adına[39] Artemision'un sınırlarını belirleme ihtiyacı hissedilmiş olmalıdır. Bu nedenle söz konusu bu yazıtlar kararname ve yolların kaplanması işlemi arasındaki bir süreye veya yolların tamiratı ile aynı zamana ya da ona yakın bir zaman dilimine tarihlenebilir.

Imperator'un yazıtlarda geçen görev sayıları ve *proconsul* olarak Gaius Asinius Gallus, *legatus* olarak Sextus Lartidius isminin geçmesi nedeniyle sonraki girişimleri MÖ 6/5 yıllarına tarihlenmektedir. Yapılan girişimin kent için büyük önem arz eden bir tapınak olması, tapınağa yönelik merkezi yönetimin ilgisini[40] yansıtan birçok veri bulunması ve Artemision'un artık Augustus'un da tapınağını içermesi nedeniyle, *legatus* Sextus Lartidius *imperator* tarafından özel bir talimatla, tapınağın mevcut sorunlarını gidermek üzere görevlendirilmiş olabilir. Tapınağın duvarla çevrilmesi Lartidius'un faaliyetlerinden biridir. Augustus muhtemelen kent sakinlerinden veya tapınak görevlilerinden gelen bu talepten kaynaklanan giderleri, merkezi yönetim bütçesinden değil de yine Artemis'in gelirlerinden karşılattırmıştır (CIL III, No 6070; ILS 97; IK 15, No 1522). Doğrudan merkezi yönetim katkısını taşımayan yazıtı ilginç kılan durum ise, Artemision içerisinde Artemis tapınağı yakınlarında oluşturulan Augusteum'un da aynı süreçte Artemis'in gelirleri yoluyla duvarla çevrilmesidir[41]. Bu sırada tapınağın çevre düzenlemesine dair de düzenlemeler yapılmıştır. Söz konusu iki yazıt, ölçüm rakamları haricinde aynı içeriğe sahiptir (IK 15 No 1523).[42] Buna göre ortalama 6,60 metrelik yatağa sahip (Engelmann, 1993, s. 281) olan yolun ve yol boyunca devam eden kanalın kutsal sınır taşları aynı idarecilerin kontrolü altında dikilmiştir.

Augustus eyaletin başkenti haline getirdiği Ephesos kentini nüfuz ve konum açısından ön plana çıkardığını, burada başlattığı diğer inşa faaliyetleri ile de açık bir şekilde ortaya koymuştur. Bunlardan biri kentsel gelişim ve yaşam standartlarının yükselmesi açısından hayati bir öneme sahip olan suyun sağlıklı bir şekilde kente getirilmesini sağlayan çalışmalardır. Kentin muazzam şekilde büyümeye ve nüfusunun aynı ölçüde artmaya başladığına işaret eden ve diğer katkılarından farklı olarak günlük yaşamın bir parçasını oluşturan bu yapılardan ilki ismi bilinmeyen bir eyalet valisi vasıtasıyla inşa edilen veya daha doğrusu yenilenen *aqua Iulia* isimli su yoludur (IK 12/2 No 401.). Augustus'un görev yılına işaret edecek bir veri ve vali ismi olmaması nedeniyle yapının tarihi tam olarak anlaşılamamaktadır. Ancak Roma idaresinin Anadolu'da bilinen son yapı faaliyeti MÖ 6/5 yılına ait olduğu ve Roma'da da MÖ 2 yılı sonrasına ait bir yapı faaliyeti

38 [Εἴ] τινες δημόσιοι τόποι ἢ ἱεροὶ ἐν πόλεσ[ιν ἢ ἐν χώρᾳ] | [π]όλεως ἑκάστης ἐπαρχείας εἰσὶν ... Ayrıca bkz. (Pleket, 1958, s. 51 ve 56 vd.; Millar, 2002, s. 280 vd.; Dignas, 2002, s. 123; Harland, 2014, s. 85 vd.). Krş. (Oliver, 1963, s. 117 vd.)

39 Aleksandros zamanında bir *stadion* olan tapınağın alanını Mithradates biraz daha genişletmiştir. M. Antonius'un iki katına çıkardığı bu sınır Augustus tarafından kaldırılmıştır. Konu üzerine ayrıca bkz. (Strab. 14. 1. 23; Rigsby, 1996, s. 390 vd.).

40 Augustus'un tapınağa gösterdiği ilginin olası nedenleri üzerine bkz. (Drexhage, 2007, s. 49).

41 Değerlendirmeler üzerine bkz. (Nock, 1930, s. 30; Nock, 1972, s. 225; Jobst, 1980, s. 242 vd.; Price, 1985, s. 254; Engelmann, 1993, s. 282 vd.; Rigsby, 1996, s. 391 vd.; Kirbihler ve Zabrana, 2014, s. 102 vd.).

42 Diğer bir yazıta göre (IK 15 No 1524), yine aynı görevliler vasıtasıyla 30 *pekhus*'luk bir çalışma yapılmıştır.

bilinmediği için söz konusu bu yapının inşası MÖ 2 yılından sonra olmamalıdır. Kent için yapılan diğer bir çalışma halefi Tiberius ile birlikte, C. Sextilius Pollio ve onun üvey oğlu C. Ofillius Proculus yönetiminde yenilenen *aqua Throessitica* adlı su yoludur (IK 12/2 No 402.).[43] Yazıttan anlaşılacağı üzere kentin ihtiyaçlarının önemli bir kısmını karşılayan bu yapının bir bölümü Augustus tarafından görevlendirilen C. Sextilius Pollio, eşi Ofillia Bassa ve üvey oğlu C. Ofillius Proculus vasıtasıyla yaptırılmıştır (IK 17/1 No 3092.).[44] Merkezî yönetimin ve yetkililerinin en azından bir bölümüne katkıda bulunduğu bu yapıda hem Augustus'un hem de Tiberius'un isminin geçmesi nedeniyle, yapı Tiberius'un halef gösterildiği 4 ile 14 yılları arasındaki bir sürede inşa edilmiş olmalıdır. Ancak diğer girişimlerin tarihi göz önüne alındığında, bu yapı Augustus'un diğer katkılarına aykırı bir durum sergilemektedir. Bununla birlikte Tiberius'un özellikle Asia Eyaleti içerisinde yer alan kentlerle kurduğu yakın ilişkiye istinaden bu yapı faaliyetini ayrı olarak değerlendirmek daha uygun gözükmektedir. Zira bu faaliyet deprem ardından Asia'daki kentlerin neredeyse bir sözcüsü gibi hareket etmesinde olduğu üzere, artık *imperator* olma yolu gözleyen Tiberius ile Augustus'un birlikteliğini göstermek üzere hayata geçirilmiş ve eğer gerçekten merkezi yönetimin bir katkısı varsa da bu destek Tiberius sayesinde verilmiş olmalıdır.

Ephesos kenti haricinde yapı inşası konusunda Augustus tarafından yardım edildiğine dair en somut veya daha doğru ifadeyle yardımın yapılma nedenini daha iyi gösteren örneklerden biri Stratonikeia sınırları içerisinde yer alan Lagina'daki Hekate tapınağından bilinmektedir (Diehl ve Cousin, 1887, s. 151 vd.; No 56; IK 22/1 No 511). Stratonikeia, MÖ 40/39 yılı dolaylarında, Parthia adına çalışan Q. Labienus komutasında yapılan istilaya başarıyla karşı koymasına rağmen[45], kent içerisinde en fazla mali zenginliklere sahip olması gereken yerlerden biri olan Hekate tapınağı yağmalanmıştır. Keza tapınakta kendilerine bir şey yapılmayacağı düşüncesiyle insanların yanlarına değerli eşyalarını da alması hem tapınağın zenginliğini hem de ana ilgisini yerleşimlerden elde edeceği zenginlik üzerine kuran ve amacına ulaşma noktasında kutsal alanlar dâhil hiçbir şeyi dikkate almayan Labienus'un (SIG 768 str. 15-17; Strab. 14. 2. 24; Cass. Dio 48. 26.)[46] ilgisini daha da arttırmış olmalıdır. Nihayetinde asylia güvencesine sahip olan Hekate[47] tapınağı bu istila sırasında en fazla zarar gören yerlerden biri olmuştur. Gerek Roma'nın içinde bulunduğu belirsiz ortam gerekse de eyalet kentlerine olan yaklaşım nedeniyle, çeşitli düzeyde katkı veya ilgi gören Aphrodisias, Mylasa, Laodikeia gibi birkaçı haricinde, bu süreçte zarar gören kentlerin çoğunluğuna yardım edilmemiştir. Augustus sergilediği bağlılık nedeniyle Stratonikeia kentini övmüştür (Tac. *ann.* 3. 62.). Bunun yanında gerek zenginlik arayışında olan Labienus'un şahsi tutumundan gerekse de yaptıkları direnişten dolayı büyük bir bedel ödemesine rağmen, sorunları giderilmeyen Hekate Tapınağı'nı kendi kaderine terk etmemiş ve zararlarının giderilmesi için girişimde bulunmuştur. Daha önce belli bir zaman geçtikten sonra yerleşimlerin ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik bir girişim olmadığı için, bu girişim bile artık yeni bir dönemin başladığının bir göstergesidir. Söz konusu yardım *propylon*'un kapı lentosunda bulunan bir yazıt vasıtasıyla belgelenmekle birlikte[48], katkının tam olarak ne olduğu öğrenilememektedir. Buna karşın tapınağın kullanılamaz hale gelmesine ve yağmalanmasına bağlı olarak, bu yardım tapınağın eksikliklerinin giderilmesini ve tapınağın yeniden ayağa kaldırılmasını kapsıyor olmalıydı.

43 Ayrıca bkz. (Winter, 1996, s. 74 vd., dn. 619; Halfmann, 2001, s. 26 vd.; Graham, 2013, s. 13).
44 Bunların desteğiyle kentte bir de *stoa/basilica* yaptırılmıştır. Bkz. (IK 12 No 404; Knibbe et al, 1993, s. 148, No 80). Kullanıma 11 yılında açılan bu yapı, imparatorluk üyelerinin portrelerinin sergilendiği bir galeri işlevi görmüştür (Scherrer, 2001, s. 71).
45 Labienus'un saldırısı, süreç ve Stratonikeia'nın sergilediği direnç için bkz. (Strab. 12. 8. 9; 14. 2. 24; Tac. *Ann.* 3. 62; App. *civ.* 5. 65; Cass. Dio 48. 26). Diğer kentler için bkz. (Sherk, 1960, s. 160).
46 Ayrıca bkz. (Sherk, 1969, s. 160).
47 Tapınak üzerine bkz. (Rigsby, 1996, s. 419 vd.).
48 Diehl ve Cousin, 1885, s. 472; Sherk, 1969, s. 159 vd.; Kienast, 1999, s. 435 vd; Winter, 1996, s. 75 vd.

Augustus'un Asia Eyaleti'nde çeşitli yardımlarda bulunduğu ve önem verdiği yerleşimlerden biri de Troia kentidir. Anadolu'da Pergamon yönetimiyle birlikte Roma ile ilk ilişkileri kuran ve kendi soylarının dayandığı Aeneas'ın vatanı olan kent kendilerinden birçok kez yardım görmüştür. Buna bağlı olarak sonraki idareciler tarafından kente verilen değer daha da artmaktadır. Kesin olmamakla birlikte Augustus burada bölgenin en önemli tapınaklarından biri olan Athena Tapınağı'nın onarımına katkıda bulunmuştur (IGRR IV, No 202.).[49] Kentte ne olduğu bilinmeyen başka bir yapının inşasını da sağlayan (IK 3 No 84.) Augustus, kendileri açısından taşıdığı manevi değerden dolayı kente yakın bir ilgi göstermiş ve onların isteklerini olabildiğince karşılamış olmalıdır. Augustus Troia yakınlarındaki Aleksandreia Troas kenti için de bazı girişimlerde bulunmuştur. *Imperator* tarafından kent için yapı inşasına veya yardımına yönelik doğrudan bir girişim şimdilik bilinmemekle birlikte, kent kendisi veya muhtemelen Caesar tarafından *colonia* haline getirilmiştir. Bu şekilde Aleksandreia Troas kenti önemli ayrıcalıklar kazanmış ve kentsel açıdan daha hızlı gelişme imkânı elde etmiştir. Bu nedenle buradaki bazı yapıların yapımında *imperator* veya idareciler doğrudan rol üstlenmiş olmalıdırlar. Bunun örneklerinden birini askeri bir kimliğe sahip Gaius Fabricius Tuscus için kent tarafından ithaf edilen yazıtta görmek mümkündür (Bean, 1973, s. 412, No 50; AE 1973 No 501).[50] Yazıtta kullanılan *praef(ecto) cohort(is) Apulae etoperum quae in colonia iussu Augusti facta sunt*, ifadesinden anlaşılacağı üzere, kendisinin emriyle Tuscus, Augustus'un yönetiminin sonlarında, ne olduğu tam olarak anlaşılamamakla birlikte büyük ihtimalle yapı inşasına yönelik olabilecek bazı faaliyetlerde bulunmuştur (Mitchell, 1987, s. 339; Winter, 1996, s. 76 vd.; Rowe, 2006, s. 117).[51]

Augustus isminin *nominativus* hâlde geçmesine bağlı olarak, kendisinin Asia'daki diğer kentlerde de bazı girişimlerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu yazıtların tam olarak neyi kapsadığı anlaşılamamaktadır. Bununla birlikte, ele geçtiği yerler ölçüsünde bunları çeşitli yönlerden kısmen değerlendirmek mümkündür. Ephesos kentinde olduğu üzere bu yazıtların ortak özelliği, bunların genel olarak kutsal alanlardan ele geçmeleri ve tapınaklar ile ilgili olmalarıdır. Ne tür bir katkı olduğu tam saptanamamakla birlikte kentin en önemli dini mekânlarından olan Zeus ve Athena Tapınağı'nın onarımı ile ilişkilendirilen (OGIS 328c. ve IK 3 No 84; Winter, 1996, s. 310, No 9-10) bu girişimlerinden ikisi eyaletin eski başkenti Pergamon kentinde bulunmaktadır. MÖ 20 yılı dolaylarında kenti ziyaret eden *imperator* tarafından burada Tanrıça Athena için ayrıca kurbanlar ve kesin olmamakla birlikte bazı adaklar sunulmuştur (IGR IV, No 310; SEG 48 No 1493).[52] Görünüşe göre bu adaklar Augustus tarafından ganimet olarak gösterilmesine karşın Parthlar tarafından gönderilen hediyeler ve savaş olmadan iade edilen sancaklardır.[53] Keza bölgenin diğer bir kenti Metropolis'ten de *quaestor* Gnaeus Domitius Corbulo yönetiminde gerçekleştirilen ve yapı inşasına yönelik olması gereken bir faaliyet bilinmektedir (CIL III, No 7113; IGR IV, No 1597; IK 17/1 No. 3409). Buna karşın genel çerçeve dışında bu yazıtlardan kendisinin girişimleri üzerine sağlıklı bir değerlendirme ve yorumlama yapabilmek mümkün değildir.

Bir yapıda ve hatta Augustus'un politikasına uygun olarak bir tapınakta yer almasına bağlı olarak Augustus'un doğrudan girişimini ve görünüşte tam bir inşa faaliyetini yansıtan bir yazıt

---

49 Ayrıca bkz. (Vermeule, 1968, s. 72; Levick, 1996, s. 658; Kienast, 1999, 438 dn. 185). Rose'a göre (2003, s. 45) en olası katkı *temenos*'un *propylon*'u ve portikonun bölümleridir.

50 Ayrıca bkz. (Brunt, 1974, s. 161; Barnes, 1974, s. 25).

51 Yazıtın değerlendirilmesi ve tarihi üzerine ayrıca bkz. (Brunt, 1974, s. 174 vdd.; Orth, 1978, s. 57 vd.).

52 Ayrıca bkz. (Schäfer, 1998, s. 74 vd.; Halfmann, 2011, s. 19).

53 Augustus'un saldırabileceği düşüncesine giren ve saldırıdan kaçınmak isteyen Parthlar MÖ 53 yılında M. Crassus ve MÖ 36 yılında M. Antonius ile yaptıkları savaşlarda elde ettikleri sancakları Roma'ya iade etmiştir (R. Gest. div. Aug. 29; Vell. 2. 91; Suet. *Aug*. 21. 3; Cass. Dio 54. 8). Suetonius (*Tib.* 9. 1) bu tutumda, Armenia'ya sefere çıkan Tiberius'un da etkisinin olduğunu belirtmektedir. Krallıkların Augustus'a gösterdikleri saygıya dair bkz. (Suet. *Aug.* 60).

örneği Asia'daki Kyme kentinde ele geçmiştir. Üç kısımdan oluşan (Pleket, 1958, s. 49 No 57; Oliver, 1963, s. 115 vd.; IK 5 No 17; SEG 18 No 555; Sherk, 1969, s. 315 vd. No 61; Sherk, 1984, s. 115 vd. No 95; Dignas, 2002, s. 121 vd.; Harland, 2014, s. 82 vd) yazıtın ilk kısmı MÖ 27 yılı *consul*'leri Augustus ile Agrippa tarafından yayımlanan bir kararnamedir. Kararname özel şahısların kontrolüne geçen kutsal ve kamusal alanlara ait yerlerin eski konumuna getirilmesini, bu gibi yerlerden gasp edilen, satın veya hediye olarak alınan ve koruma veya teminat gibi başka gerekçelerle elde tutulan eşyaların iadesini içermektedir. Kentteki Dionysos cemaati, muhtemelen aldığı borca karşılık olarak Lysias isimli bir şahsa Dionysos'un tapınağını ipotek olarak göstermiş veya daha doğrusu tapınağın sözde bir satışını yapmıştır. Lysias alacaklı olduğu tutarı da tapınağın üzerine yazdırmıştır. Ancak muhtemelen borcun zamanında geri ödenememesi sonucunda tapınak Lysias'ın kontrolüne geçmiştir. Görünüşe göre cemaat parayı denkleştirdikten sonra Lysias ile anlaşarak tapınağı geri almak istemesine karşın bunu başaramamıştır. Cemaat daha sonra yayımlanan kararnameden hareketle tapınağı geri almak istediği halde Lysias tekrar buna yanaşmamıştır. Bunun üzerine Apollonides adlı bir vatandaş yoluyla olay eyalet valisine taşınmıştır. Nihayetinde *proconsul* L. Vinicius, Lysias'ın tapınak için belirlenen bedeli almasını,tapınağın eski konumuna getirilmesini ve bedelinin yazıldığı yere de *Imp(erator) Caesar Divi f(ilius) Augustu[s] re[stituit]* ifadesinin yazılmasını talep etmiştir. Tapınakta inşa ettirdi anlamına da gelebilecek re[stituit] ibaresi yer almakla birlikte, tapınak sadece cemaate iade edilmiştir. Bu nedenle yazıtta geçen söz konusu bu ifade bir yapı inşası girişimi veya mali yardım anlamına gelmemektedir (Pleket, 1958, s. 57 vd.; Boatwright, 2003, s. 32 vd.; Mitchell, 1987, s. 343; Winter, 1996, s. 71; Millar, 2002, s. 306 vd.; Burton, 2004, s. 333; Akdoğu ve Arca, 2017, s. 194 vd.). Zaten Lysias tarafından tapınağa yazılan geri alım bedelini de cemaat karşılamıştır.

Augustus zamanında Romalı zengin bazı kimseler de eyalet kentlerinde önemli düzeyde mali yükümlülük gerektiren yönetimsel görevleri üstlenmişler ve üzerlerine düşeni gerektiği şekilde yerine getirmişlerdir. Böylelikle kentlerin ihtiyacı olan çeşitli yapıların yapımına kendi bütçelerinden çeşitli düzeylerde katkılarda bulunmuşlardır. Bunun iyi bir örneğini Kyme kentinde yaşayan ve *gymnasiarkhos*'luk görevinde bulunan L. Vaccius Labeo isimli bir Romalı gerçekleştirmiştir. Labeo kent için MÖ 2 – MS 14 yılları arasında gençler için bir hamam inşa ettirmiş ve bunun bakımı için bütçe ayırmak gibi kente çeşitli yönlerden katkı sağlamıştır (IGR IV, No 1302; IK 5 No 19).[54] Bunun yanında Augustus ile Agrippa'nın azatlısı olan Mazaios ve Mithradates ismindeki kimseler Ephesos kentinde MÖ 3/2 yılı dolaylarında Augustus ve ailesi onuruna bir zafer takı inşa ettirmişlerdir (IK 7/1; No 3006).[55] Bu girişimler Romalı vatandaşların yerleştikleri toprakları bir yurt olarak benimsediklerinin bir belirtisi olması açısından ve Roma eyalet ayrımının somut olarak azalmaya başladığını göstermesi bakımından dikkate değer bir gelişme sayılabilir. Çünkü Romalı vatandaşlar artık bu kentleri sömürerek onların kaynaklarını Roma'ya veya Italia'ya taşımak yerine kazandıkları paranın tamamını veya bir kısmını yaşadıkları yerleri güzelleştirmek veya onların ihtiyaçlarını gidermek için kullanmaya başlamışlardır. Bu kimseler yeri geldiği zaman kentlerin haklarının savunulmasında ve merkezi yönetim tarafından çeşitli yatırımların yapılmasında da rol oynamışlardır.

Augustus, Galatia Eyaleti'ndeki kentlerin gelişimine de büyük önem vermiştir. Galatların varlıklarını daha çok istila yoluyla sürdürmeleri ve bölgenin ekonomik kaynaklarının zayıf olması nedeniyle Roma dönemi öncesinde bölgede Ankyra[56], Tavium ve tapınak kenti Pessinus

54 Ayrıca bkz. (Sherk, 1991, s. 243; Fagan, 2002, s. 330).
55 Ayrıca bkz. (Graham, 2013, s. 9 vd.).
56 Strabon (4. 1. 13; 12. 5. 2) burayı hem bir kent hem de bir kale olarak nitelendirmektedir.

haricinde kentsel düzeyde gelişim göstermiş yerleşim bulunmamaktadır (Mitchell, 1987, s. 362).[57] Mithradates VI ile yapılan savaşlarda Roma ile çok yakın ilişkiler kuran ve Roma'ya her zaman bağlılık sergileyen Galatların başkenti Ankyra bu dönemde bölgedeki en önemli kent konumuna gelmiş ve yeni eyaletin başkenti yapılmıştır. Başkent yapılmasına paralel olarak kenti çekici kılmak amacıyla, kentte hızlı bir inşa hamlesinin başladığı ve böylelikle kentin büyük bir atılım gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu durumu Augustus Dönemi'nde kentte Roma ve Augustus Tapınağı, tiyatro, *stadion* ve *nymphaion* gibi yüksek maliyet gerektiren önemli yapıların inşasında açık bir şekilde görmek mümkündür (Mitchell, 1987, s. 362).[58]

Roma'nın bu dönemde Galatia'da yaptığı en önemli girişim *colonia* yerleşimleri oluşturmasıdır. Bir ölçüde Roma kentiyle aynı haklar ile saygınlığa sahip olmaları ve cazip hale getirilmeleri sayesinde başta emekli askerler olmak üzere Romalı vatandaşların yerleşmeye teşvik edildikleri bu yerleşimlerden Augustus'un kendisi çeşitli eyaletlerde çok sayıda kurmuştur (R. Gest. div. Aug. 28). 28 tanesinin Italia'da olduğu bu tür yerleşimlerde kent hayatının gelişmesini sağlayacak kamusal yapıların önemli bir kısmının yapımını *imperator* bizzat üstlenmiş ve bu yerleşimlerin düzenli gelirlerinin olmasını sağlamış olmalıdır (R. Gest. div. Aug. 28; Suet. *Aug.* 46). Galatia Eyaleti'nde bulunanlarda olduğu üzere bunların bir kısmı ekonomik kaynakların kısıtlı, güvenlik kaygısının yüksek ve kentleşme seviyesinin kıyıdaki bölgelere göre daha geri düzeyde olduğu iç kısımdaki yerlerde oluşturulmuştur. Bu nedenle Roma'nın amaçlarının veya beklentilerinin gerçekleşebilmesine ivme kazandırmak, Roma tarzı yaşam anlayışının benimsenmesini kolaylaştırmak (Tac. *ann.* 12. 32) ve bölgedeki kentleşme seviyesini ilerletmek amacıyla oluşturulan bu *colonia*'lardaki yapıların giderleri de doğal olarak önemli bir düzeyde merkezi bütçeden karşılanmış veya bunlara destek sağlanmış[59] olmalıdır. Zira bu yerleşimlerde kentleşmenin ve sosyal hayatın gelişiminin sağlanması sayesinde Roma'ya ait kentlere yönelik tehditler daha iyi aşılabilecek veya azaltılabilecektir. Söz konusu bu yerleşimlerdeki faaliyetlerin önemli bir bölümü ise muhtemelen yapı inşası işlerine alışkın olan Romalı emekli askerlerin[60] üstlendiği sorumluluk yoluyla gerçekleştirilmiş olmalıdır. Güvenliğin yeterince sağlanamamış olması nedeniyle, bu gibi yerleşim yerlerinde güvenliğe yönelik yapıların yoğun şekilde inşa edilmiş olması gerekmekle birlikte, yerleşimlerdeki yapılar iyi bir servete sahip olan askerlerin ve burada yaşamaya teşvik edilen Romalı vatandaşların ihtiyaçlarına ve beklentilerine göre şekillendirilmiş olmalıdır.

Özellikle Homonadeis kavmine yönelik olarak oluşturulan *colonia* yerleşimleri vasıtasıyla bu bölge *Principatus* Dönemi'nde kentsel açıdan önemli bir gelişim göstermiş ve bölge yerleşimlerinde kayda değer bir yapılaşma süreci başlamıştır. Galatia Eyaleti'nde yeni oluşturulan *colonia* yerleşimleri içerisinde merkezi yönetim açısından en fazla önem taşıyan veya Augustus tarafından en fazla önemsenen yer Pisidia Bölgesi'ndeki Antiokheia kentidir (Mitchell, 1998, s. 9 vd.). *Colonia* hâline dönüştürülmesi ardından imparator kültünün kurulduğu ve Romalı emekli askerlerin yerleştirildiği kent[61] *Colonia Caesarea* adını almıştır. Bunun yanında kentte Roma'da

57 Bu esnada *polis* sayılabilecek hiçbir yerleşim olmadığını düşünmektedir. (Magie) (1950, s. 454 vd.) de kalelerin içinde veya etrafında yaşayan Galat kabilelerinin kentlerin gelişimine yönelik çok az çalışma yaptıklarını belirtmektedir.

58 Ankyra'nın bu bağlamda Roma'nın propaganda yapılarının uygulama alanı olduğu ifade edilmektedir (Kadıoğlu ve Görkay, 2007, s. 41 ve 88).

59 Mitchell (1987, s. 362 vd.), bu gibi büyük yapılaşma faaliyetinin imparatorluk bütçesinden teşvik olmaksızın ve ustaların ithal edilmeden yapılmasının mümkün olamayacağını belirterek burada merkezi idarenin katkısının olduğunu düşünürken Kienast (1999, s. 435), Augustus'un Antiokheia'da yeni yapıları teşvik ettiğinin açık kaldığını belirtmektedir.

60 Askerler savaşların olmadığı durumlarda eyaletlerdeki yapı işlerinde de yer almışlardır (MacMullen, 1959, s. 214 vdd.). Benzer durumlar ve yorumlar üzerine bkz. (Owens, 1991, s. 124 vd.; Alföldy, 1996, s. 454; Winter, 1996, s. 77; Southern, 1999, s. 108).

61 Antonius'un mağlup edilmesi ardından Augustus tarafından sağlanan barış neticesinde *legio*'ların sayısı önemli düzeyde azaltılmıştır. Emekli edilen askerlerin büyük bölümü, muhtemelen başta güvenlik sorununun olduğu alanlar olmak üzere eyaletlere yerleştirilmiştir (Cass. Dio 51. 4).

olduğu gibi baş tanrı Iupiter Optimus Maximus için anıtsal bir tapınak inşa edilmiştir (Plin. *nat. hist*. 5. 94). Daha çekici hâle getirilmesi amacıyla merkezi yönetimin bu gibi yapılara önemli düzeyde kaynak aktarmasının gereklilik arzettiği kentte onursal olarak *duoviri* görevini yürüten iki general de inşa edilen bazı yapılara görünüşe göre katkıda bulunmuştur (Mitchell, 1987, s. 348 vd.; Mitchell, 1998, s. 10 vd.; Takmer ve Kaşka, 2018, s. 855). Bu dönemde *Colonia Iulia Augusta Felix Cremnensium* olarak bilinen Kremna, *Colonia Iulia Augusta Prima Fida Comama* adıyla anılan Komama, *Colonia Iulia Augusta Olbasena* olarak anılan Olbasa, Parlais ve Lystra *colonia* konumuna getirilen diğer yerleşimlerdir. Bu dönemde ayrıca *Colonia Iulia Augusta Felix Germenorum* adıyla anılan Germa yerleşimi ve Ikonion *colonia* hâline getirilmiştir.[62] Bölgedeki mevcut güvenlik kaygısını taşıyan yerleşimler için ayrıca MÖ 6 yılında *via Sebaste* adında yol inşa edilmiştir. Askeri birliklerin daha seri hareket etmelerini sağlaması[63] ve iaşe sevkiyatını daha kolay hâle getirmesinin yanında, bu önemli yol ağı yerleşimlerin ekonomik ve kültürel yönden gelişmelerine büyük katkı sağlayacak niteliktedir. Çünkü hem sağlam hem de oldukça geniş yapılan bu yol aracılığıyla yeni oluşturulan *colonia* yerleşimlerinin birbirleriyle ulaşımı kolaylaşmış ve bu kentler kıyı kesimleriyle daha kolay iletişim kurma olanağı elde etmişlerdir.

Anadolu'da Asia gibi kentleşme düzeyi çok gelişmiş olan kentlerinin bulunduğu diğer bir eyalet Bithynia'dır. Eyaletin yönetimi *populus* adına *senatus*'a ait olmasına rağmen bölge kentlerinden Nikaia ve onunla rekabetinden dolayı Nikomedia kenti Augustus ile yakın ilişkiler içerisine girmiştir. Kurulan yakın ilişki vesilesiyle eyalet kentleri merkezi yönetimden bir yardım veya yapı inşası beklentisi içinde olması gerekirken, buradaki kentler *imperator*'a bağlılıklarını gösterebilmek amacıyla kendisi ve hanesi için yapılar inşa ederek tapınma kültürü oluşturmuşlardır. Nitekim mevcut veriler göz önüne alındığında, kendisinin ve *senatus*'un bölgede yapılaşmaya veya bölge kentlerinin bu yönde ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik yardım yaptığına dair somut bir veri yoktur. Bununla birlikte MÖ 20 yılı dolaylarında bölgeye yaptığı ziyaret sırasında eyaletin yönetimi kendisine ait olmamasına rağmen, Augustus hem buradaki hem de Asia Eyaleti'ndeki kentlerin isteklerini yerine getirmeye ve sorunlarını gidermeye çalışmıştır (Cass. Dio 54. 7. ss. 4-5). Bu bağlamda bölge kentlerinde görünüşe göre sakinlerden gelen talep doğrultusunda, *boule* üyelerinin sayılarını arttırma ve *boule*'ye girme yaşını yeniden düzenleme yoluyla kentlerin kendilerine yeni kaynaklar elde etmesini sağlamıştır.[64]

Augustus'un kendi yönetimi altındaki Kilikia Eyaleti kentlerine yönelik yardım yaptığına dair doğrudan bir bilgi mevcut değildir. Görünüşe göre de bölge kentleri diğer eyaletlere göre önemli ölçüde ihmal edilmiştir. Buna karşın kentlerin gelişebilmesi amacıyla Kilikia Eyaleti'nde, Augustus tarafından bazı düzenlemeler yapılmıştır. Diğer eyalet kentlerine yönelik tutumunda görüleceği üzere Augustus'un dini yönden önem taşıyan yerlere yönelik düşüncesini burada da uyguladığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Anazarbos kenti muhtemelen aldığı yardımlara veya imtiyazlara istinaden Caesarea adını almıştır. Ne zaman olduğu bilinmemekle birlikte Rhossos (Rhosos) yerleşimine özgürlük verilmiş ve buraya vergi muafiyeti sağlanması veya borçların silinmesi gibi bazı mali ayrıcalıklar tanınmıştır (Roussel, 1934, s. 34 vd.; Sherk, 1969, No 58; Sherk, 1984, No 86; Sayar, 2006, s. 250).[65] Zeus'a adanan önemli bir tapınağa sahip olan Olba kenti kendisinden bazı haklar elde etmiştir (Levick, 1996, s. 650). Tapınakların kentlere büyük bir gelir

62 Bölgedeki *colonia*'lar üzerine bkz. (Magie, 1950, s. 462 vdd.; Levick, 1967, s. 29 vdd.; Levick, 1996, s. 662). Ayrıca bu politika doğrultusunda Tiberius güneydoğu Pisidia'da Tibereia olarak da bilinen Tiberiopolis kentini kurmuştur.

63 Levick (1996, s. 650) bu yolun inşa edilmesinden iki veya üç yıl sonrasında 44 kalesi ele geçirilen *Homonadenses* kabilesinin yok edildiğini belirtmektedir.

64 Augustus *boule*'ye girme yaşını 30'dan 22'ye düşürmüştür (Plin. *epist*. 10. 79; 10. 80).

65 Ancak Plinius Maior (nat. hist. 5. 80) kentin özgür olmasından bahsetmemektedir.

sağlaması yanında, inanç egemenliği sağlamlaştırmada önemli bir unsur olduğundan dolayı bu haklar vergiden muafiyet veya borç silinmesi gibi bazı mali ayrıcalıkları içeriyor olmalıdır. Bunun yanında Augustus, Kilikia Trakheia'nın kuzey taraflarında emekli askerleri için Ninika isminde bir *colonia* oluşturmuştur (Magie, 1950, s. 465; Mitchell, 1979, s. 426 vd.; Syme, 1995, s. 240; Levick, 1996, s. 662).[66]

Cumhuriyet Dönemi'nin sonlarında ve Augustus'un yönetiminin başlarında henüz eyalet olmayan Lykia kentlerinin bazılarına da yardım edildiği anlaşılmaktadır. Bölgeye yönelik yardımlar, Caesar'ın öldürülmesi ardından mali kaynak bulmak ve gemi temin etmek amacıyla buraya gelen Brutus'un kentlerde gerçekleştirdiği talan (App. *civ.* 4. 76-82; Vell. 2. 76; Cass. Dio 47. 34) nedeniyle başlamıştır. Augustus zamanındaki yardımların muhtemel nedeni bölge kentlerinin kendi idarecileri tarafından mağdur edilmesi ve bölgenin Roma açısından taşıdığı önem olmalıdır. Zira buradaki kentler Roma'nın en çok ihtiyaç duyduğu ürünlerden biri olan tahılın en fazla yetiştirildiği yeni eyalet Mısır ile irtibatta Rhodos'tan sonra en önemli limanlara sahiptir. Bu nedenle birlik tarafından idare edilen bölgeyi Romalılar bu şekilde kazanmayı amaçlamış olabilirler. Zaten kavuştukları huzura ve Augustus'un elde ettiği güce istinaden bazı kentler yeni düzene ayak uydurmuşlar ve onun kültünü oluşturma gibi[67] çeşitli yollardan minnettarlıkları kendisine göstermişlerdir. Yine bu doğrultuda Ksanthos'ta Tanrı Caesar Augustus için tapınak inşa edilmiştir.[68]

Sonuç

Başkent Roma'da önemli yapılar inşa ettiren ve eskilerini onartan Augustus'un Roma'daki faaliyetlerinin MÖ 2 yılında sona erdiği anlaşılmaktadır (Thornton ve Thornton, 1986, s. 44; Thornton, 1986, s. 36).[69] Anadolu açısından bunu önemli kılan nokta, Tiberius ile birlikte isminin geçtiği *aqua Throessitica* girişimi hariç tutulursa kendisinin kentlerde yapı faaliyetiyle ilişkilendirilebilecek girişimlerinin son olarak MÖ 6/5 yılına ait olmasıdır. Görünüşe göre Anadolu'daki eyaletlerde bu tarihte veya en geç MÖ 2 yılında yapı inşasına veya mali yardıma yönelik katkısı son bulmuştur. Augustus zamanına ait mevcut örneklerden anlaşılacağı üzere, kendisinin eyalet kentlerindeki yardım faaliyeti genel olarak üç eksen üzerine yoğunlaşmıştır. Bunlardan ilki depremler ardından buna maruz kalan kentlere yapılan vergi muafiyeti ve borçların silinmesi gibi acil mali yardımlardır. İkincisini tapınaklar gibi kutsal alanlar için yapılan düzenlemeler veya M. Antonius tarafından bu gibi yerlerden alınan süslemelerin (Cass. Dio 51. 17.) iade edilmesi (R. Gest. div. Aug. 24; Strab. 13. 1. 30; 14. 1. 14; Plin. *nat. hist.* 34. 58.; Reynolds, 1982, s. 102 No 12 str. 13-14.)[70] gibi çeşitli düzeyde katkılar oluşturmaktadır. Son olarak eyaletlerin yararına olmakla birlikte daha çok Roma'nın güvenliği açısından önem taşıyan faaliyetler ya da yatırımlar bulunmaktadır. Yol yapımına büyük önem verilmesi, yeni kentler kurulması, bazı yerlerde kentleşmenin gelişmesini ve nüfusun artışını sağlamak amacıyla yerleşimlerin statüsünde değişikliğe gidilmesi bunlara örnek gösterilebilecek faaliyetleridir. Augustus bu tutumuyla sanki eyalet kentlerine ilerleyen dönemlerde yapılacak yardımın ve yerleşimlere karşı merkezi yönetimin

66 Syme (1995, s. 240) kentin Galatia Eyaleti içerisinde olduğunu düşünmektedir.
67 Örnekler için bkz. (Takmer ve Oktan, 2013, s. 65 No 1; TAM 2/2 No 654).
68 Tapınak için bkz. (IGR III, No 482 = OGIS 555). Magie (1950, s. 529) Caesar veya Octavianus'a adandığının tam bilinmediğini belirttiği tapınağın Octavianus'a adanması durumunda bunun Asia'da bulunduğu sırada kentin yeniden yapılandırılmasına yönelik kentlilerin teşekkürü olabileceğini düşünmektedir.
69 Thornton bu nedeni daha çok Agrippa'ya bağlamakta ve MÖ 12 yılında ölümünden sonra onun zamanında inşasına başlanan yapıların bitirilmesi yönünde bir tutum izlendiğini belirtmektedir. Augustus'un Roma'daki ve Italia'daki inşa faaliyetleri üzerine bkz. (Suet. Aug. 28; 29; 30; 31; 46). Ayrıca bkz. (Harrison, 2006, s. 159 vd.; Rowan, 2019, s. 139 vd.).
70 İade edilen süslemeler üzerine ayrıca bkz. (Magie 1950, 470). Sallustius'a göre (Cat. 11) eserlerin alınıp götürülmesi Sulla zamanında başlamıştır.

izleyeceği politikanın çerçevesini belirlemiş gibidir. Çünkü kutsal alanlar ilerleyen dönemlerde diğer *imperator*'lar tarafından yapılan girişimlerde de görüleceği üzere, doğal afetlerle birlikte merkezi yönetimin eyalet kentlerinde ortak tutumu olarak kendini göstermektedir. Keza ilerleyen dönemlerde de merkezî yönetim tarafından güvenlik kaygısının olduğu, kentleşmenin gelişmediği yerlere en üst düzeyde ilgi gösterilmiştir.

Deprem nedeniyle ve kutsal alanlar için yapılan yardımlar doğrudan eyalet halkını ilgilendirmektedir. Bununla birlikte halkların en hassas yanı olan bu iki olgu için, esasen tarih boyunca himaye eden konumundaki duyarlı bütün yönetimler kentlere ve halklara karşı ortak tavır sergilemişlerdir.[71] Her dönemde de buna yönelik birçok örnek bulunmakta ve yönetenler veya güçlü konumdakiler en fazla bağışı veya yardımı bu iki durum vesilesiyle gerçekleştirmektedirler. Günümüzde de olduğu üzere maneviyatı en yüksek noktaya çıkaran bu olgulardan biri, insanların çaresizlik ve zayıflık durumunu ifade etmektedir. İnsanların en hassas noktası olan inanç ise, hiç kesilmeyen umudu aksettirmektedir. Bu nedenle insanların manevi duygularına en fazla hitap eden ve insanlarda daha kalıcı etkiler taşıyan bu olaylara karşı kendilerine yardım edilmesi durumunda, halklar bunu yapan kimselere daha fazla minnettar olmakta ve bağlılık duymaktadır. Augustus, muhtemelen bu tür çaresizliklere doğal olarak büyük önem verdiğinden veya bunun kendilerine sağlayacağı olumlu etkileri çok iyi fark ettiğinden ya da kendisine bu yönde hareket etmesi tavsiye edildiğinden[72] depremlere karşı sergilediği tutumu burada da izlemiştir. Bu bağlamda özellikle, Artemision'a yakın bir ilgi göstermiştir. Diğer yerleşimlerdeki mevcut örnekler, bu özelliği sadece antik dönemin en önemli tapınım merkezlerinden biri olan Artemis Tapınağı ile sınırlı tutmadığını ortaya koymaktadır. Ancak kutsal alanlara ve tapınaklara yapılan yardımlarda dahi söz konusu yerin Roma için taşıdığı önemin ve sergilenen sadakatin çok önemli bir unsur teşkil ettiği gözükmektedir. Zira Artemision'a gösterilen ilginin nedenlerinden biri Tanrıça Roma'nın, Caesar'ın ve kendisinin tapınağını barındırması olmalıdır. Keza Lagina Hekate tapınağına yapılan yardım da daha çok MÖ 40/39 yılında sergilenen direnişin ve sadakatin bir sonucu olarak gözükmektedir.

Augustus başta Asia'dakiler olmak üzere *populus*'a ait eyalet kentlerinin sorunlarına ilgi göstermesiyle de sonraki *imperator*'lar için bir gelenek başlatmıştır. Çünkü ilerleyen dönemlerde de merkezî yönetimden en fazla katkıyı en zengin yerleşimlere sahip Asia Eyaleti kentleri elde etmiştir. Augustus'un *populus*'a ait eyaletlerin kentlerine verdiği önemin nedeni tam olarak bilinmemektedir. Ancak henüz yönetiminin başlarında yani MÖ 27/6 yıllarında ve MÖ 13 yılında gerçekleşen depremler doğal olarak bunun en önemli etkenidir. Çünkü kentleşme olgusunun eskiye dayanmasından dolayı, savaşların azalmasına paralel olarak buradaki yerleşim yerlerinde iş ve yaşam olanaklarının elverişli olması sayesinde nüfusun artışı daha fazladır. Nüfus ile orantılı olarak genellikle yapılaşma oranı yüksek olduğundan doğal afetlerde bu kentlerin gördükleri zarar kentleşme seviyesi düşük, yapılaşma oranı az olan iç kesimlerdeki kentlerden daha fazla olmaktadır. Bu nedenle muhtemelen doğal afetlerden kaynaklanan zararları ve ihtiyaçları kendi bütçeleri yetmeyecek şekilde büyük olduğundan, genel düşünce anlayışı doğrultusunda *imperator* buradaki kentlere hemen yardım etmiş olmalıdır. Çünkü buradaki kentlerin bir an önce kalkınıp gelişmeleri, kendilerinin toplayacağı vergi açısından da büyük önem arz etmektedir. Deprem haricinde yardımda bulunduğu kentlerin de *populus*'a ait olan yerleşimlerin olduğu görülmektedir. Kendisinin genel anlayışı göz önüne alındığında bunun için akla gelen diğer bir

71 Hellenistik kralların depremlerden sonra yaptığı yardımlar için bkz. (Winter, 1996, s. 14; Magie, 1950, s. 213).

72 Maecenas'ın idari politikalara yönelik tavsiyeleri ve Agrippa'nın özellikle Roma'da yapı inşasında üstlendiği rol, bu girişimlerin büyük ölçüde tavsiye sonucunda gerçekleştiğini düşündürtmektedir.

düşünce, başkent Roma'da yaptığı gibi kalıcılığın en önemli görsel araçlarından biri olan yapı faaliyetiyle propaganda amacıdır. Bu bağlamda kentleşme ve kültür düzeyi yüksek, yapılaşma oranı fazla, ziyaretçi sayısı çok olan bu kentlere kendisini devlet ve eyalet yönetiminde daha fazla ön plana çıkarmak ve etkili kılmak amacıyla muhtemelen tavsiye doğrultusunda yardım etmiş olmalıdır. Görünüşe göre Augustus bu amacına fazlasıyla ulaşmıştır. Zira bu bölgelerdeki kentler *imperator*'u her zaman ön planda tutmuşlar ve onun için tapınma kültürünü yaratmışlardır. Augustus'un *populus* eyaletlerine yardım etme sebeplerinden diğer birisi ise kendisinin devlet yönetiminde izlediği politikada aranabilir. Augustus demokratik bir kimse olarak görünmekle birlikte, gücü tek başına ele geçirmesinin ardından kendi amaçları doğrultusunda *senatus*'u fakir ve güçsüz bırakmıştır. Gerek eyaletlere maddi yönden yardım yapabilecek bir durumda olmadığından[73] gerekse de yeni üyelerinin çoğunluğu Augustus taraftarı olduğundan *senatus* kendisine sorunlarını sunan kentlere yardım edememiş veya etmemiştir.

Deprem yardımları haricinde Augustus katkılarını ve ilgisini Ephesos kentine yoğunlaştırmıştır. Kentin Anadolu'daki en önemli yerleşimlerden biri olması bunun nedeni olarak gösterilebilir. Bunun yanında kentin, kentteki Romalılar tarafından yaptırılan Tanrıça Roma'nın, büyük saygı gösterdiği annesinin dayısı Caesar'ın[74] ve kendisinin tapınağını barındırması da bunda etkili olabilir. Çünkü Nikaia ile birlikte kentte böyle bir tapınağın yapılması eyaletlerde yeni bir sürecin başlamasına öncülük etmiş ve bunun diğer bölgelere yayılmasına vesile olmuştur. Bunun kısa sürede kendini gösteren en somut karşılığı ise, her iki eyaletin diğer önemli kentleri olan Pergamon ve Nikomedia'nın sakinlerinin Tanrıça Roma ile kendisinin tapınağını yapma isteğinde bulunmaktadır (Tac. *ann.* 4. 30; Cass. Dio 51. 20). Böylelikle Nikaia ve Ephesos kentinde başlayan süreç eyaletlerde imparator kültünü ortaya çıkarmış ve bu unsur imparatorluğun her tarafına yayılmıştır. Keza kendisinin MÖ 20 yılında Romalılara kötü davranıldığı ve bazı Romalıların öldürüldüğü gerekçesiyle Kyzikos kenti ile Syria Eyaleti'ndeki Tyron ve Sidon kentlerini cezalandırmasından (Cass. Dio 54. 7.)[75] kentlerin kendilerine karşı olan tutumuna büyük önem verdiği anlaşılmaktadır. Ephesos kenti de normalde kendilerine karşı bir hareketin içerisinde yer almıştı. Ancak Iulius Caesar tarafından bağışlanması, büyüklüğü, kültürel birikimi, ağır tahribatlara uğramasına karşın kısa sürede gösterdiği gelişim ve limanının önemi kendisinin buraya yatırım yapmasına yol açmış olmalıdır. Zaten cezalandırdığı Kyzikos kentine beklentilerinin karşılanması ardından MÖ 15 yılı civarında özgürlüğünü tekrar geri vermesinden (Cass. Dio 54. 23.)[76], yerleşimlere karşı uzun süreli bir düşmanlığının olmadığı anlaşılmaktadır. Ephesos'a olan ilginin gerekçesi olarak gösterilebilecek diğer bir etmen kentin kendisi tarafından eyaletin başkenti hâline getirilmesidir. Zira başkent Roma'da olduğu üzere, genelde politik bir propaganda aracı olarak kendini gösteren yapılaşma faaliyeti, idari yönetimin merkezi olan kentin gelişmesinin göstergesi sayılacağı için, kente gelen yabancılar tarafından kendi seçimi olan kentte Roma'nın gücünün ve varlığının görülmesi büyük önem taşımaktadır. Aynı tutum ilerleyen süreçte özellikle Claudius tarafından Patara kentinde uygulanmıştır.

Yapmış olduğu düzenlemelerle ve getirdiği bakış açısıyla eyalet kentlerinin gelişimine büyük bir ivme kazandıran Augustus eyaletlere karşı büyük bir yakınlık sergilemesine ve bahsi geçen

73 Roma'da Pompeius'un yaptırdığı ancak yangın nedeniyle zarar gören tiyatronun onarımını da, kimsenin maddi gücü olmadığından Augustus üstlenmiştir (Tac. *ann.* 3. 72).

74 Augustus Caesar'ı tanrılaştırmıştır (Vell. 3. 126. 1).

75 Augustus benzer bir düşünce anlayışını batıda sergilemiştir. Sardinia'daki kent gelişimiyle fazla ilgilenmezken Sicilia'da emekli askerleri için yerleşimler kurmuştur (Wilson, 1996, s. 447).

76 Ayrıca bkz. (IGR IV, No 146; SIG III No 799). Kent yetkilileri muhtemelen Augustus tarafından kendilerine özgürlüklerinin tekrar verilmesi sonucunda onun adına bir tapınak inşa etmeye karar vermişlerdir. Ancak görünüşe göre uzun süre bunu yerine getirmemişlerdir (Tac. *ann.* 4. 36).

faaliyetlerde bulunmasına karşın, merkezi yönetim tarafından Anadolu'daki kentlerin gelişimine katkı sağlayacak girişimlerin ve yapı inşası eylemlerinin sayısı oldukça az gözükmektedir (Rose, 2003, s. 45).[77] Bunun en önemli etmenlerinden biri olarak, tavsiyeleri doğrultusunda eylemlerine yön verdiği Maecenas'ın kendisine eyalet kentlerinin gereksiz büyük ve ihtiyaç dışı yapılar yaptırmasını önlemesi, kentlerin yapılarla memnun edilmemesi, oyunlarla kaynaklarını tüketmesini engellemesi ve kentler arasındaki rekabetin önüne geçmesi tavsiyesinde bulunması gösterilebilir.[78] Buna karşın Augustus'un eyaletlere yönelik olarak başlattığı sadece tutum değişikliğinin kendisi ve sağlanan barış ortamı bile, yerleşimler için Roma tarafından yapılan yardımlardan çok daha fazla yarar sağlamış ve değerli olmuştur.

Kaynaklar

Akdoğu-Arca, E. N. (2008). *Küçük Asya'nın Sınır Yazıtları* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akdoğu-Arca, E. N. (2017). Nysa ad Maeandrum Kenti Plouton-Kore Tapınağı'na Ait Hakların Yeniden Değerlendirilmesi. *Cedrus 5,* ss. 185-198.

Alföldy, G. (1991). Epigraphische Notizen aus Kleinasien I. Ein Beneficium des Augustus in Ephesos. *Zeitschriftfür Papyrologie und Epigraphik 87,* ss. 157-162.

Alföldy, G. (1996). Spain. *The Cambridge Ancient History X,* ss. 449-464.

Barnes, T. D. (1974). *The Victories of Augustus. The Journal of Roman Studies 64,* ss. 21-26.

Bean, G. E. (1973). New inscriptions. J. M. Cook (Ed.), *The Troad: An Archaeological and Topographical Study* içinde (ss. 395-418).Oxford: Oxford University Press.

Blümel, W. (1998). Epigraphische Forschungen im Westen Kariens 1997. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 16/1, ss. 403-407.

Boatwright, M. T. (2003). *Hadrian and the Cities of the Roman Empire.* Princeton: Princeton University Press.

Bowersock, G. (1988). The Cities of the Greek World under Augustus. J. Edmondson (Ed.), *Augustus* içinde (ss. 468-483). Edinburgh: Edinburgh University Press.

Broughton, Th. R. S. (1935). Some Non-Colonial Coloni of Augustus. *Transaction of the American Philosophical Society 66,* ss. 18-24.

Brunt, P. A. (1974). Fabricius Tuscus and an Augustan dilectus. *ZPE* 13, ss. 161-85.

Brunt, P. A. (2001). *Roman Imperial Themes.* Oxford: Oxford University Press.

Burrell, B. (2004). *Neokoroi: Greek Cities and Roman Emperors.* Leiden: Brill.

Burton, G. H. (2004). The Roman Imperial State, Provincial Governors and the Public Finances of Provincial Cities, 27 B. C. – A. D. 235. *Historia 53,* ss. 311-342.

Contoléon, A. E. (1886). Epigraphai Klarou, Phokaias, Tralleon, Nysis, Thyateiron. *Bulletin de correspondance hellénique 10,* ss. 514-521.

Diehl. Ch. – Cousin, G. (1885). Sénatus-Consulte de Lagina. *Bulletin de correspondance hellénique* 9, ss. 437-474.

Diehl. Ch. – Cousin, G. (1887). Inscriptions de Lagina. *Bulletin de correspondance hellénique* 11, ss. 145-163.

Dignas, B. (2002). *Economy of the Sacred in Hellenistic and Roman Asia Minor.* Oxford: Oxford University Press.

77 Augustus'un sağladığı katkılar için bkz. (Winter, 1996, s. 306 vd.; Rose, 2003, 74 dn. s. 109).
78 Maecenas başkent Roma için ise neredeyse tam tersini tavsiye etmektedir (Cass. Dio 52. 30).

Drexhage, H. W. (2007). *Wirtschaftspolitik und Wirtschaft in der römischen Provinz Asia in der Zeit von Augustus bis zum Regierungsantritt Diokletians*. Bonn: Dr. Rudolf Habelt Gmbh.

Engelmann, H. (1993). Zum Kaiserkult in Ephesos. *ZPE 97*, ss. 279-289.

Fagan, G. G. (2002). *Bathing in Public in the Roman World*. Michigan: University of Michigan Press.

Graham, A. S. (2013). The Word is Not Enough: A NewApproach to Assessing Monumental Inscriptions. A case study from Roman Ephesos. *American Journal of Archaeology* 117(3), ss. 383-412.

Habicht, Ch. (1975). New Evidence on the Province of Asia. *The Journal of Roman Studies 65*, ss. 64-91.

Halfmann, H. (2001). *Städtebau und Bauherren im römischen Kleinasien: Ein Vergleich zwischen Pergamon und Ephesos*. Tübingen: Ernst Wasmuth Verlag.

Harland, P. A. (2014). *Greco-Roman Associations: Texts, Translations and Commentary II. North Coast of the Black Sea, Asia Minor*. Berlin: de Gruyter.

Harrison, S. (2016). The Epic and the Monuments: Interactions between Virgil's Aeneid and the Augustan Building Programme. M. J. Clarke, B. G. F. Currie, R. O. A. M. Lyne (Eds.), *Epic Interactions* içinde (ss. 159-185). Oxford: Oxford University Press.

Horster, M. (1997). *Literarische Zeugnisse kaiserlicher Bautaetigkeit: Eine Studie zu Baumassnahmen in Staedten des Römischen Reiches waehrend des Prinzipats*. Stuttgart: B. G. Teubner.

İçten, C., Engelmann, H. (1998). Inschriften aus Ephesos und Kolophon. *ZPE 120*, ss. 83-91.

Jobst, W. (1980). Zur Lokalisierung des Sebasteion-Augusteum in Ephesos. *Istanbuler Mitteilungen 30*, ss. 241-60.

Jones, A. H. M. (1998). *The Greek City From Alexander to Justinian*. Oxford: Oxford University Press.

Jones, C. P. (2011). An Inscription Seen by Agathias. *ZPE 179*, ss. 107-115.

Jones, C. P. (2015). The Earthquake of 26 BCE in Decrees of Mytilene and Chios. *Chiron 45*, ss. 101-122.

Kadıoğlu, M., Görkay, K. (2007).Yeni arkeolojik araştırmalar ışığında μητρόπολις τῆς Γαλατίας: Ankyra. *Anadolu/Anatolia 32*, ss. 21-148.

Kienast, D. (1999). *Augustus, Prinzeps und Monarch*.Darmstadt: *Primus Verlag* Gmbh.

Kirbihler, F., Zabrana, L. (2014). Archäologische, epigraphische und numismatische Zeugnisse für den Kaiserkult im Artemision von Ephesos. *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien 83*, ss. 101-131.

Knibbe et al. (1979). D. Knibbe – R. Meriç – R. Merkelbach, Der Grundbesitz der ephesischen Artemis im Kaystrostal. *ZPE 33*, ss. 139-147.

Knibbe et al (1993). D. Knibbe – H. Engelmann – B. İplikçioğlu, Neue Inschriften aus Ephesos XII. *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Instituts 62*, ss. 113-150.

Levick, B. M. (1967). *Roman Colonies in Southern Asia Minor*. Oxford: Clarendon Press.

Levick, B. M. (1971). The beginning of Tiberius' career. *Classical Quarterly 21*, ss. 478-86.

Levick, B. M. (1996).Greece (including Crete and Cyprus) and Asia Minor. *The Cambridge Ancient History X*, ss. 641-676.

Levick, B. M. (2005). *Tiberius the Politician*. London: Routledge.

MacMullen, R. (1959). Roman Imperial Building in the Provinces. *Harvard Studies in Classical Philology 64*, ss. 207-236.

Magie, D. (1950). *Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century After Christ*. Princeton: Princeton University Press.

Millar, F. (2002). *Rome, the Greek World and the East, vol. 1: The Roman Republic and the Augustan Revolution*. London: The University of North Carolina Press.

Miltner, F. (1960). XXIV. Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in Ephesos. *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Instituts 45,* ss. 3-72.

Mitchell, S. (1979). Iconium and Ninica: Two Double Communities in Roman Asia Minor. *Historia 28/4*, ss. 409-438.

Mitchell, S. (1987). Imperial Building in the Eastern Roman Provinces. *Harvard Studies in Classical Philology 91*, ss. 333-365.

Mitchell, S. (1993). *Anatolia I: Land, Men, and Gods in Asia Minor, The Celts in Anatolia and the Impact of Roman Rule*. Oxford: Clarendon Press.

Mitchell, S. (1998). Geographical and Historical Introduction. S. Mitchell-M. Waelkens (Eds.), *Pisidian Antioch: The Site and its Monuments* içinde (ss. 1-18). London: Classical Press of Wales.

Nock, A. D. (1930). Σύνναος Θεός. *Harvard Studies in Classical Philology 41*, ss. 1-62.

Nock, A. D. (1972). *Essays on Religion and the Ancient World*. Cambridge: Harvard University Press.

Oktan, M. (2011). *Roma'nın Anadolu'daki Yapı Politikası* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Oktan, M. (2018). Roma'nın Cumhuriyet Dönemi'nde Anadolu'daki Yapı Politikası. *History Studies 10*(2), ss. 113-127.

Oliver, J. H. (1963). The Main Problem of the Augustus Inscription from Cyme. *Greek, Roman and Byzantine Studies 4*, ss. 115-22.

Orth, W. (1978). Zur Fabricius-Tuscus-Inschrift aus Alexandreia/Troas. *ZPE 28*, ss. 57-60.

Owens, E. J. (1991). *The City in the Greek and Roman World*. London: Routledge.

Pleket, H. W. (1958). *The Greek Inscriptions in the 'Rijksmuseum von Oudheden' at Lyden*. Leiden.

Price, S. R. F. (1985). *Rituals and power: the Roman imperial cult in Asia Minor*. Cambridge: Cambridge University Press.

Reynolds, J. (1982). *Aphrodisias and Rome*. London: Cambridge University Press.

Rigsby, K. J. (1996). *Asylia: Territorial Inviolability in the Hellenistic World*. Berkeley: University of California Press.

Rose, Ch. B. (2003). The Temple of Athena at Ilion. *Studia Troica 13*, ss. 27-88.

Roussel, P. (1934). Un Syrien au service de Rome et d'Octave. *Syria 15*(1), ss. 33-74.

Rowan, C. (2019). *From Caesar to Augustus (c. 49 BC-AD 14): Using Coins as Sources*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rowe, G. (2006). The Emergence of the Monarchy: 44 BCE- 96 CE. D. S. Potter (Ed.) *A Companion to the Roman Empire* içinde (ss. 115-125). Wiley: Blackwell.

Sayar, M. H. (2006). Historical Development of Urbanization in Cilicia in Hellenistic and Roman Periods. G. Urso (Ed.), *Tra oriente e occidente: Indigeni, Greci e Romani in Asia Minore. Atti del convegno internazionale Cividale delö friuli, 28 - 30 settembre 2006* içinde (ss. 247-257). Pise.

Schäfer, T. (1998). *Spolia et signa: Baupolitik und Reichskultur nach dem Parthererfolg des Augustus*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Scherrer, P. (2001). The historical topography of Ephesos. D. Parrish (Ed.), *Urbanism in Western Asia Minor: New Studies on Aphrodisias, Ephesos, Hierapolis, Pergamon, Perge and Xanthos,* içinde (ss. 57-97). Portsmouth: Journal of Roman Archaeology.

Sherk, R. K. (1969). *Roman Documents from the Greek East: Senatus Consulta and Epistulae to the Age of Augustus*. Baltimore: John Hopkins Press.

Sherk, R. K. (1984). *Rome and the Greek East to the Death of Augustus*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sherk, R. K. (1991). The Eponymous Officials of Greek Cities III. *ZPE 88*, ss. 225–260.

Southern, P. (1999). *Augustus*. London: Routledge.

Syme, R. (1986). *The Augustan Aristocrasy*. Oxford: Oxford University Press..

Syme, R. (1995). *Anatolica: Studies in Strabo*. Oxford: Clarendon Press.

Şahin, S. (2007). Die Bauinschrift auf dem Druckrohraquädukt von Delikkemer bei Patara. Ch. Schuler (Ed.), *Griechische Epigraphik in Lykien: Eine Zwischenbilanz* içinde (ss. 99-110). Wien: VÖAW.

Takmer, B., Oktan, M. (2013). Parerga zum Stadiasmus Patarensis (11): Die lykische Stadt Neisa. *Gephyra 10,* ss. 50-93.

Takmer, B., Kaşka, G. (2018). Fahri Duumviratus: Colonia Caesarea Antiochensis Örneği. M. Arslan – F. Baz (Eds.), *Arkeoloji, Tarih ve Epigrafi'nin Arasında: Prof. Dr. A. Vedat Çelgin'in 68. Doğum Günü Onuruna Makaleler*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Thornton, M. K., Thornton, R. L. (1986). J*ulio-Claudian Building Programs: A Quantitative Study in Political Management*. Wauconda: Bolchazy Carducci Pub.

Thornton, M. K. (1986). Julio-Claudian Building Programs: Eat, Drink, and Be Merry. *Historia 35*(1), ss. 28-44.

Tül, Ş., Aydaş, M. (2011). Mesogis Üstündeki Larisa – Derira – Siderus. *Ege Defterleri 2*, ss. 3-19.

Vermeule, C. C. (1968). *Roman Imperial Art in Greece and Asia Minor*. Cambridge: Belknap Press.

Wilson, R. J. A. (1996). Sicily, Sardinia and Corsica. *The Cambridge Ancient History X*, ss. 434-449.

Winter, E. (1996). *Staatliche Baupolitik und Baufürsorge in den römischen Provinzen des kaiserzeitlichen Kleinasien*. Bonn.